

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINIO PROCESO KATEDRA

VLADISLAVAS LEMEŠEVAS
(TEISĖ IR VALDYMAS)

TEMA

**TARYBOS REGLAMENTAS (EB) Nr. 2201/2003 DĖL JURISDIKCIJOS IR TEISMO
SPRENDIMŲ, SUSIJUSIŲ SU SANTUOKA IR TĖVŲ PAREIGOMIS, PRIPAŽINIMO BEI
VYKDYMO, PANAIKINANTIS REGLAMENTĄ (EB) Nr. 1347/2000, IR JO ĮTAKA
LIETUVOS CIVILINIAM PROCESUI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lekt. Laura Gumuliauskienė

Konsultantas –
Doc. Dr. Stasys Vėlyvis

Vilnius, 2006

TURINYS

IŽANGA	1 psl.
I. REGLAMENTO PRIĖMIMO PRIEŽASTYS IR TIKSLAI	4 psl.
II. PAGRINDINĖS REGLAMENTO NUOSTATOS	10 psl.
II. 1. Reglamento taikymo sritis	10 psl.
II. 2. Reglamento nuostatos, susiję su jurisdikcijos klausimais	16 psl.
II. 3. Sprendimų, priimtų vadovaujantis Reglamentu, pripažinimas ir vykdymas	24 psl.
II. 4. Centrinų institucijų ir teismų bendradarbiavimas	33 psl.
II. 5. Reglamento galiojimas laike, erdvėje ir asmenų atžvilgiu	35 psl.
III. REGLAMENTAS IR LIETUVOS CIVILINIS PROCESAS	38 psl.
IŠVADOS	44 psl.
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS	48 psl.
SANTRAUKA	52 psl.

IŽANGA

Temos aktualumas. Didėjant asmenų laisvo judėjimo galimybėms, vykstant kultūrinei, socialinei, ekonominei integracijai vis dažniau skirtinguose kontinentuose, valstybėse gyvenantys, taip pat skirtingų valstybių pilietybę turintys asmenys kuria šeimas (įskaitant ir neįteisintą nuolatinį buvimą kartu, t.y. faktinę santuoką), augina vaikus. Tais atvejais, kai tokiose mišriose šeimose nekyla nesutarimų ir/ar konfliktų, kurie gali baigtis santuokos pasibaigimu ar separacijos nustatymu, teisinių instrumentų tėvų bendravimui su vaikais, jų tarpusavio teisių bei pareigų nustatymui paprastai pakanka šeimos nuolatinės gyvenamosios vietos teisės normų. Tačiau tais atvejais, kai tokios šeimos skiriasi, labai dažnai tenka spręsti tokio pobūdžio klausimus: kurios valstybės teismai bus kompetentingi spręsti konkretų santuokos nutraukimo klausimą, kaip bus sprendžiamas tėvų bei vaikų bendravimo klausimas, koku būdu vienoje valstybėje bus pripažįstami ir vykdomi kitos valstybės teismo priimti sprendimai, kokiomis priemonėmis užtikrinti vaikų teisių apsaugą ir pan. Tokio pobūdžio klausimai neretai sprendžiami pasirašant dvišales bei daugiašales konvencijas, tarptautinius susitarimus.

Pažymėtina, kad pirmiau nurodytų problemų sprendimui tarptautinė bendruomenė yra priėmusi ne vieną svarbų dokumentą: 1996 m. spalio 19 d. Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje¹, 1980 m. spalio 25 d. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų² ir kt.

Europos Sąjunga, kaip specifinė valstybių sąjunga, garantuojanti valstybių narių piliečiams laisvą judėjimą, skatindama visokeriopą integraciją, taip pat susidūrė su minėtomis problemomis, jai taip pat teko ieškoti būdų bei priemonių veiksmingam šių problemų sprendimui. Kadangi praktiškai visuomet, kai tenka spręsti teisinius klausimus tarp skirtingų valstybių narių piliečių, susiduriama su jurisdikcijos, teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo, kompetentingų skirtingų valstybių institucijų susižinojimo ir bendradarbiavimo problemomis, Europos Sąjungos institucijos ėmėsi veiksmų, kad socialinei tikrovei, kurioje vis daugiau šeimų narių turi skirtingas pilietybes ir/arba gyvena skirtingose valstybėse narėse, būtų pritaikytos efektyvios teisinio reguliavimo taisyklės. 2000 m. gegužės 29 d. Taryba priėmė reglamentą dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo (EB) Nr.

¹ Konvencija „Dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 91(1)-4125.

² Konvencija „Dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 51-1932.

1347/2000³ (toliau vadinama – Briuselio II Reglamentas). Tačiau jau po kelerių metų, išaiškėjus šio dokumento taikymo praktinėms problemoms, buvo priimtas Tarybos reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (EB) Nr. 2201/2003⁴ (toliau vadinama – Briuselio IIA Reglamentas).

Atsižvelgiant į tai, kad nuo 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvos Respublika tapo Europos Sąjungos nare, joje Europos Sąjungos (toliau vadinama – ES) teisės aktai – reglamentai – pradėjo galioti tiesiogiai. Siekiant optimizuoti jų taikymą, Lietuvos Respublikos Seimas ne tik atitinkamomis nuostatomis papildė daugelį įstatymų, tačiau ir priėmė ne vieną konkretaus reglamento įgyvendinimui skirtą įstatymą. Tokių teisinių priemonių buvo imtasi ir pirmiau nurodyto Briuselio IIA Reglamento atžvilgiu. Taip šis Reglamentas tapo specifine Lietuvos teisės sistemos dalimi, įtakojančia Lietuvos civilinį procesą.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Šio darbo tikslas – išsiaiškinti Briuselio IIA Reglamento priėmimo priežastis bei tikslus, taip pat (kadangi jis taikomas tiesiogiai Lietuvos Respublikoje ir neišvengiamai tampa mūsų teisinės sistemos bei socialinės tikrovės dalimi) išanalizuoti jo turinį ir nustatyti jo įtaką Lietuvos civiliniam procesui.

Tyrimo dalykas. Neįmanoma suvokti ar atskleisti konkretaus reiškinių ar dokumento poveikio kitiems reiškiniams ar dokumentams, prieš tai detaliai neišanalizavus jo esmės, neatskleidus jo turinio. Todėl didžioji šio darbo dalis bus skirta Briuselio IIA Reglamento nuostatų analizei. Kadangi Briuselio IIA Reglamentas priimtas ir įsigaliojo sąlyginai neseniai ir nėra gausios jo taikymo praktikos, todėl analizė atliekama iš esmės teoriniame lygmenyje. Didesnis dėmesys skiriamas Briuselio IIA Reglamento nuostatų turinio atskleidimui modeliuojant galimas praktines situacijas bei bandant identifikuoti praktikoje galinčias kilti Briuselio IIA Reglamento taikymo problemas. Tyrimo dalykas bus Briuselio II Reglamentas, Briuselio IIA Reglamentas, Lietuvos Respublikos įstatymai, tiesiogiai susiję su pirmiau nurodytų ES teisės aktų reguliavimo dalyku, šių teisės aktų taikymo praktika, jų aiškinimas ir mokslinė literatūra. Darbe taip pat bus remiamasi tarptautinių sutarčių normomis.

³ 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo (EB) Nr. 1347/2000, // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=25046&p_query=&p_tr2=2.

⁴ 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000(EB) Nr. 2201/2003, // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=44241&p_query=&p_tr2=2.

Tyrimo šaltiniai. Siekiant pirmiau nurodytų darbo tikslų bus analizuojami tiek norminiai teisės aktai, tiek mokslinė literatūra. Tyrimo metu remiamasi ir doktriniais teisės šaltiniais – vadovėliais, monografijomis, straipsniais, Paminėtini Lietuvos teisės mokslininkų – V.Mikelėno, E. Laužiko, V. Nekrošiaus, G. Sagačio, taip pat užsienio autorių – A. Tatham, H. Linke, A. Demičev ir kitų darbai. Šiame darbe pirmiausia bus analizuojamos Briuselio II a Reglamento priėmimo priežastys bei tikslai, vėliau didelis dėmesys bus skiriamas Briuselio Iia Reglamento turiniui bei šio dokumento įtakai Lietuvos civiliniam procesui.

Tyrimo metodai. Siekiant užsibrėžtų tikslų, tyrimo metu bus naudojami teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai. Sisteminės analizės metodo naudojimą lėmė sisteminė teisės ir Briuselio Iia Reglamento, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau vadinama – CPK) prigimtis. Remiantis šiuo metodu, konkrečios Briuselio Iia Reglamento nuostatos buvo analizuojamos atsižvelgiant į jo ryšius ne tik su kitais ES teisės aktais, tačiau ir su LR CPK nuostatomis. Lingvistinis metodas taikomas siekiant išsiaiškinti teisės normų prasmę bei turinį. Darbe plačiai naudojamas lyginamasis metodas. Jis naudojamas lyginant abiejų Briuselio Reglamentų normas, šias normas su LR CPK nuostatomis ir kt. Loginis metodas naudojamas formuluojant apibendrinimus, išvadas.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įžanga, trys dėstomosios dalys bei išvados. Pirmoji dalis skiriama Briuselio Iia Reglamento priėmimo priežasčių bei tikslų analizei. Antroji dalis skirta Briuselio Iia Reglamento turinio analizei bei šio teisės akto taikymo problemoms. Trečioji darbo dalis skirta Briuselio Iia Reglamento įtakos Lietuvos civiliniam procesui analizei. Darbo pabaigoje, po išvadų, pateikiamas naudotos literatūros sąrašas bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

I. REGLAMENTO PRIĖMIMO PRIEŽASTYS IR TIKSLAI

Europos Sąjunga, garantuodama laisvą asmenų judėjimą valstybėse narėse, prisidėjo prie skirtingų valstybių narių piliečių kultūrinės, socialinės, ekonominės integracijos. Vienas iš tokio proceso neišvengiamų padarinių – šeimų tarp skirtingų valstybių narių piliečių kūrimas. Jau darbo įžangoje minėta, kad tais atvejais, kai tokios mišrios šeimos gyvena be didesnių konfliktų ar nesusipratimų, teisinio įsikišimo į sutuoktinių bei jų vaikų tarpusavio santykius praktiškai nereikia arba jis būna minimalus. Tuo tarpu iškilus mišrios šeimos iširimo grėsmei, ypatingai aktualiomis tampa daugelis problemų.

Pirmiausia teismui tenka spręsti jurisdikcijos klausimą, t.y. ar konkretus vieno iš sutuoktinių ieškinys/pareiškimas/prašymas (toliau visi šie dokumentai bendrai vadinami pareiškimu) gali būti nagrinėjamas konkrečios valstybės teisme, ar jį turi nagrinėti atsakovo valstybės kompetentingas teismas. Nagrinėjant konkrečią bylą tampa svarbūs bendri civilinio proceso principai, įskaitant, bet neapsiribojant teise būti išklaustyti, teise teikti įrodymus bei paaiškinimus ir pan., kurie turi būti veiksmingai užtikrinti abiem proceso šalims, nepriklausomai nuo jų pilietybės. Išsprendus šį klausimą bei išnagrinėjus pareiškimą iš esmės, įsiteisėjus teismo sprendimui ypatingai svarbus tampa tokio sprendimo pripažinimas bei vykdymas kitoje valstybėje narėje. Ne paslaptis, jog tais atvejais, kai nėra aiškių ir sąlyginai paprastų kitos valstybės narės teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo taisyklių, kitoje valstybėje narėje gali būti ne tik nepagrįstai apsunkintas tokio sprendimo pripažinimas bei vykdymas, bet ir tapti neįmanomu įvykdyti. Galima teigti, jog tokiais atvejais pirmojoje valstybėje narėje priimtas sprendimas tampa praktiškai beveikiu, nes visuotinai pripažįstama, jog konkretus teismo sprendimas yra efektyvus ir veiksmingas tik tais atvejais, kai jį galima realiai įvykdyti. Siekiant efektyviai tokius teismo sprendimus vykdyti, būtinas ir tam tikras skirtingų valstybių narių teismų bei kitų kompetentingų institucijų bendradarbiavimas.

Pažymėtina ir tai, kad be pirmiau nurodytų problemų būtina išspręsti ir skirtingų valstybių narių piliečių sutuoktinių bei jų vaikų bendravimo bei tam tikrų šeiminių santykių išlaikymo problemas. Visuotinai pripažįstama, kad vaiko teisė į šeimos ryšius (net ir pasibaigus tėvų santuokai) yra viena iš svarbiausių jo teisių. 1959 m. Vaiko teisių deklaracijoje numatyta, jog vaikas, kiek tai įmanoma, turi augti tėvų globoje ir jų priežiūroje, vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą, todėl šeimai, kaip

pagrindinei visuomenės ląstelei ir natūraliai visų jos narių, ypač vaikų, augimo bei gerovės aplinkai turi būti suteikta reikiama apsauga ir pagalba, kad ji galėtų prisiimti visas pareigas visuomenei.⁵

Siekiant garantuoti laisvą sprendimų, susijusių su tėvų atsakomybe vaikams, vykdymą visoje Europos Sąjungoje, taip pat siekiant vaikams sukurti saugią teisinę aplinką bei išlaikyti ir plėtoti Sąjungą kaip laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, kurioje užtikrinamas laisvas asmenų judėjimas, 2000 m. gegužės 29 d. buvo priimtas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1347/2000, nustatantis suderintas jurisdikcijos ir tam tikrų teismo sprendimų, susijusių su tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo taisykles. Briuselio II Reglamentas buvo taikomas civilinėms byloms, susijusioms su santuokos nutraukimu, gyvenimu skyrium (separacija), ar santuokos pripažinimu negaliojančia ir civilinėms byloms dėl tėvų pareigų abiejų sutuoktinių vaikams pirmiau nurodytose bylose, susijusiose su santuoka (1 straipsnis 1 dalis).

Briuselio II Reglamentas detalai reglamentavo jurisdikcijos klausimus santuokos nutraukimo bylose. Šio teisės akto antrame straipsnyje buvo numatyta, jog bylose, susijusiose su santuokos nutraukimu, gyvenimu skyrium (separacija) ir santuokos pripažinimu negaliojančia, jurisdikciją turi teismai, esantys toje valstybėje narėje, kurios teritorijoje yra sutuoktinių nuolatinė gyvenamoji vieta, arba buvo sutuoktinių paskiausia nuolatinė gyvenamoji vieta, jeigu vienas iš sutuoktinių joje tebegyvena, arba yra atsakovo nuolatinė gyvenamoji vieta, yra vieno iš sutuoktinių nuolatinė gyvenamoji vieta, jeigu buvo paduotas bendras pareiškimas, arba yra pareiškėjo nuolatinė gyvenamoji vieta, jeigu jis arba ji ten gyveno ne trumpiau kaip metus iki pareiškimo padavimo, arba yra pareiškėjo nuolatinė gyvenamoji vieta, jeigu jis arba ji ten gyveno ne trumpiau kaip šešis mėnesius iki pareiškimo padavimo ir yra atitinkamos valstybės narės pilietis arba, kalbant apie Jungtinę Karalystę ir Airiją, jeigu joje yra pareiškėjo "*domicilija*", taip pat kurios pilietybę turi abu sutuoktiniai arba, kalbant apie Jungtinę Karalystę ir Airiją, kurioje yra abiejų sutuoktinių "*domicilija*". Nurodytos jurisdikcijos taisyklės leidžia teigti, kad pagrindinis principas nustatant, kurios valstybės narės teismas bus kompetentingas nagrinėti konkretų ginčą, yra nuolatinės gyvenamosios vietos principas. Pažymėtina, jog Briuselio II Reglamente sąvoka „*nuolatinė gyvenamoji vieta*“ nėra apibrėžta, tačiau, manytina, jog teismui sprendžiant jurisdikcijos klausimą, šios sąvokos turinys turėtų būti kiekvienu konkrečiu atveju aiškinamas atsižvelgiant į teisės doktriną, įvertinant nacionalinės teisės šaltiniuose pateikiamą sampratą, taip pat Briuselio II Reglamento tikslus bei visas teismui žinomas ir turinčias reikšmės aplinkybes.

⁵ 1959 m. Vaiko teisių deklaracija// Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.

Pažymėtina ir tai, jog Briuselio II Reglamentas nustatė, jog valstybės narės teismai, kuriems pagal 2 straipsnį yra suteikta jurisdikcija nagrinėti pareiškimą dėl santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium (separacija) arba santuokos pripažinimo negaliojančia, turi jurisdikciją byloje, susijusioje su tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikui, jeigu vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta yra toje valstybėje narėje. Jeigu vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta yra kitoje valstybėje narėje, nei nurodyta pirmiau, tos valstybės teismai turi jurisdikciją tokioje byloje, jeigu minėto vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta yra vienoje iš valstybių narių ir jeigu bent vienas iš sutuoktinių turi tėvų pareigas vaikui ir tokiai teismų jurisdikcijai pritarė abu sutuoktiniai, ir ji labiausiai atitinka vaiko interesus. Šioje pastraipoje nurodytais atvejais jurisdikcija baigiasi, kai tik teismo sprendimas priimti arba atmesti pareiškimą dėl santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium (separacija) ar santuokos pripažinimo negaliojančia tapo galutinis arba tais atvejais, kai teisminiai nagrinėjimai dėl tėvų pareigų vis dar vyksta dieną, kai vyksta santuokos nutraukimo bylos nagrinėjimai, teismo sprendimas šiuose nagrinėjimuose tapo galutinis, arba pirmiau nurodyti nagrinėjimai užbaigiami dėl kitos priežasties.

Paminėtina, jog Briuselio II Reglamente taip pat buvo nuostatų, susijusių su sprendimų nepripažinimo pagrindais, teismo dokumentų (pažymėjimų) turiniu bei forma. Jame didelis dėmesys skirtas ir šio dokumento santykiui su tam tikromis daugiašalėmis konvencijomis. Santykiuose tarp valstybių narių šis reglamentas pakeitė toliau išvardytas konvencijas tiek, kiek jos susijusios su bylomis, kurioms taikomas šis reglamentas (Reglamento 37 straipsnis):

1) 1961 m. spalio 5 d. Hagos konvenciją dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje⁶,

2) 1970 m. birželio 1 d. Hagos konvenciją dėl santuokos nutraukimo ir gyvenimo skyrium pripažinimo⁷,

3) 1980 m. gegužės 20 d. Europos konvenciją dėl sprendimų, susijusių su vaikų globa, pripažinimo ir vykdymo bei globos atnaujinimo⁸, kurios dalyve yra ir Lietuva, bei

4) 1996 m. spalio 19 d. Hagos konvenciją dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo bylose dėl tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių, jeigu atitinkamo vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta yra valstybėje narėje⁹.

⁶ Konvencija „Dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 75-2640

⁷ Convention of 1 June 1970 on the Recognition of Divorces and Legal Separations // http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=80.

⁸ Europos konvencija „Dėl sprendimų, susijusių su vaikų globa, pripažinimo ir vykdymo bei globos atnaujinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 126-5732

⁹ Konvencija „Dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų

Atsižvelgiant į tai, kad šio darbo tikslas susijęs su Briuselio IIa Reglamentu ir jo įtaka Lietuvos civiliniam procesui, apsiribojame tik pagrindinėmis Briuselio II Reglamento nuostatomis ir detaliai jų analizei ypatingo dėmesio neskiriame.

Pažymėtina, jog Briuselio II Reglamentas, nors juo ir buvo siekiama išspręsti daugelį pirmiau nurodytų problemų, iš karto iškėlė tam tikrų praktinio jo taikymo problemų¹⁰. Šis Reglamentas buvo taikomas tik mažai grupei sprendimų, susijusių su tėvų pareigomis, t.y. „jis netaikomas nei sprendimams, susijusiems su nesusituokusiais tėvais, nei sprendimams, priimtiems po santuokos nutraukimo“.¹¹ Akivaizdu, jog Briuselio II Reglamentas buvo parengtas neįvertinus socialinės tikrovės, t.y. neatsižvelgus į tai, kad vis daugiau vaikų valstybėse narėse gimsta nesusituokusiems asmenims. Vadinasi, visais atvejais, kai turi būti sprendžiamas ne santuokoje gimusio vaiko priežiūros, bendravimo su juo klausimas, tokių sprendimų pripažinimo bei vykdymo klausimai turi būti vadovaujamosi daugiašaliais susitarimais. Tokia situacija, kai vaiko teisių bendrauti su tėvais (vienu iš tėvų) užtikrinimas ir teismo sprendimų veiksmingas įgyvendinimas priklauso nuo to, ar vaikas gimė santuokoje, ar jis gimė nesusituokusiems asmenims, laikytina diskriminuojančia ne santuokoje gimusių vaikų interesus. Akivaizdu, jog šią problemą reikėjo spręsti.

Svarbu ir tai, kad Briuselio II Reglamentas, deja, ES lygmenyje neišsprendė (tiksliau – net nebandė) su vaikų grobimu civilinių procesų metu susijusių problemų. Praktikoje neretai pasitaiko, kai besiskiriantys skirtingų valstybių narių piliečiai bando neteisėtai atskirti vaiką nuo kito sutuoktinio, neteisėtai vaiką išvežti į kitą valstybę iki galutinio sprendimo priėmimo. Tokie tėvų veiksmai iš esmės pažeisdavo vaikų teises, eliminuodavo jų teisę į saugią aplinką, šeimos ryšius. Efektyvaus tokių piktnaudžiavimų prevencijos mechanizmo nebuvimas Europos Sąjungoje taip pat buvo viena iš svarbių Briuselio IIa Reglamento priėmimo priežasčių.

Apibendrinant galima teigti, jog pagrindinės Briuselio IIa Reglamento priėmimo priežastys buvo susiję su Briuselio II Reglamento praktinio taikymo metu susijusių problemų eliminavimu. Europos Sąjungos institucijoms reikėjo suvienodinti santuokoje ir nesusituokusiems asmenims gimusių vaikų teisių į šeimos ryšius, bendravimo su tėvais efektyvaus užtikrinimo kitoje valstybėje narėje klausimus, tokiu būdu išvengiant galimų priekaištų dėl vaikų diskriminavimo. Taip pat buvo

apsaugos priemonių srityje“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 91(1)-4125.

¹⁰ 2002 m. gegužės 3 d. Europos Komisija pateikė pasiūlymą dėl Briuselio II Reglamento ir Reglamento (EB) Nr. 44/2001 pakeitimo, kurio pagrindu ir buvo priimtas Briuselio IIa Reglamentas. Šiame pasiūlyme *inter alia* nurodomos ir Briuselio IIa Reglamento priėmimo priežastys.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52002PC0222>

¹¹ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2006. P. 207.

būtina spręsti vaikų grobimo civilinių aspektų klausimą, teismų ir kitų kompetentingų institucijų bendradarbiavimo klausimus ES lygmenyje, kurie Briuselio II Reglamente nebuvo išspręsti.

Briuselio IIA Reglamento tikslai yra įvairialypiai ir apibrėžti dokumento preambulėje. Kaip vienas iš prioritetinių tikslų paminėtinas Europos Sąjungos institucijų siekis užtikrinti lygybę visiems vaikams, šį dokumentą taikant visiems sprendimams dėl tėvų pareigų, *įskaitant vaiko apsaugos priemones, neatsižvelgiant į ryšį su santuokos byla*. Kadangi tėvų pareigų taisyklių taikymas dažnai iškyla santuokos bylų kontekste, tikslingiau turėti vieną bendrą teisinį dokumentą santuokos nutraukimo ir tėvų pareigų byloms.

Briuselio IIA Reglamentas taip pat skirtas jurisdikcijos klausimams. Dokumento preambulėje numatyta, jog jurisdikcijos pagrindai, susiję su tėvų pareigomis, nustatyti šiame reglamente, yra suformuluoti kuo labiausiai atsižvelgiant į vaiko interesus, ypač į artumo kriterijų. Tai reiškia, kad jurisdikcija turėtų pirmiausiai priklausyti vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos valstybei narei, išskyrus tam tikrus vaiko gyvenamosios vietos pakeitimo atvejus arba pagal tėvų pareigų turėtojų susitarimą. Vaiko labai šis Reglamentas išimties tvarka ir tam tikromis sąlygomis leidžia jurisdikciją turinčiam teismui perduoti bylą kitos valstybės narės teismui¹². Tačiau šiuo atveju antrasis teismas neturėtų perduoti bylos trečiam teismui. Pažymėtina, jog Briuselio IIA Reglamentas turėtų veikti nepažeidžiant viešosios tarptautinės teisės dėl diplomatinių imunitetų taikymo. Tais atvejais, kai jurisdikcija pagal šį Reglamentą negalima naudotis dėl diplomatinio imuniteto pagal tarptautinę teisę buvimo, jurisdikcija turėtų būti naudojama pagal valstybės narės, kurioje atitinkamas asmuo tokio imuniteto neturi, nacionalinę teisę.

Kadangi Briuselio II Reglamente nebuvo sureguliuoti teisiniai santykiai vaikų civilinio pobūdžio grobimo atvejais, kaip reikšmingas Briuselio IIA Reglamento tikslas buvo apibrėžti kompetentingų institucijų teises bei galimybes tokiais atvejais. Nors Briuselio IIA Reglamento preambulėje numatyta, jog vaiko neteisėto išvežimo ar negražinimo atvejais, vaiko gražinimas turėtų būti užtikrinamas nedelsiant ir šiuo tikslu turėtų ir toliau būti taikoma 1980 m. spalio 25 d. Hagos konvencija, papildoma šio Reglamento, ypač 11 straipsnio, nuostatomis. Tačiau valstybės narės, į kurią arba kurioje vaikas buvo neteisėtai išvežtas ar negražintas, teismai turėtų galėti pasipriešinti jo gražinimui konkrečiais tinkamai pateisinamais atvejais. Tačiau toks sprendimas galėtų būti pakeičiamas paskesniu vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos iki neteisėto išvežimo ar negražinimo valstybės narės teismo sprendimu. Jei tas sprendimas numatytų vaiko gražinimą, gražinimas turėtų

¹² Briuselio IIA Reglamento 15 straipsnyje įtvirtinta taisyklė, leidžianti išimtiniais atvejais perduoti bylą nagrinėti kitos valstybės teismui, jeigu „*kuris nors kitos valstybės narės, su kuria vaiką sieja konkretus ryšys, teismas būtų tinkamesnis nagrinėti bylą ar kurią nors konkrečią jos dalį, ir jei tai labiausiai atitinka vaiko interesus*“.

įvykti be jokios specialios procedūros, reikalaujamos tam sprendimui pripažinti ir vykdyti valstybėje narėje, į kurią arba kurioje vaikas buvo neteisėtai išvežtas ar negrąžintas.

Briuselio IIa Reglamentu buvo siekiama aiškiai apibrėžti galimus teismų sprendimų nepripažinimo kitoje valstybėje narėje pagrindus ir numatyti, jog sprendimai gali būti nepripažįstami tik išimtiniais atvejais. Valstybėje narėje atliekamas teismo sprendimų pripažinimas ir vykdymas turėtų būti grindžiamas abipusiu pasitikėjimu, o nepripažinimo pagrindai turėtų būti minimalūs. Tai iš esmės reiškia, kad teismo sprendimai bylinėjimosi šeimos klausimais srityje turėtų būti savaimė pripažįstami visoje Europos Sąjungoje be jokių tarpinių procesinių veiksmų ar vykdymo atsisakymo sąlygų.

Dar vienas Briuselio IIa Reglamento tikslas – nustatyti teismų bei kompetentingų institucijų bendradarbiavimo principus. Briuselio IIa Reglamento preambulėje numatyta, kad centrinės institucijos turėtų bendradarbiauti apskritai ir konkrečiais atvejais, įskaitant tikslus siekti draugiškai spręsti šeimos ginčus, su tėvų pareigomis susijusiose bylose. Šiam tikslui pasiekti centrinės institucijos dalyvauja Europos teisminiame tinkle civilinėse ir komercinėse bylose, sukurtame 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos sprendimu 2001/470/EB, sukuriančiu Europos teisminį tinklą civilinėse ir komercinėse bylose¹³.

Pažymėtina, jog priimant Briuselio IIa Reglamentą, buvo siekiama išspręsti ir labai svarbią šio teisės akto taikymo galimą problemą, susijusią su tuo, jog panaikinus Briuselio II Reglamentą neišvengiamai reikėjo išspręsti atitinkamų nuorodų į konkrečias Briuselio IIa Reglamento normas klausimą. Todėl Briuselio IIa Reglamento 71 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog bet kuri nuoroda į Briuselio II Reglamentą turi būti suprantama kaip nuoroda į Briuselio IIa Reglamentą pagal V priedo lyginamąją lentelę. Tokiu būdu buvo ne tik išspręstos galimos šio Reglamento taikymo techninės problemos, tačiau ir ženkliai palengvintas darbas su atitinkama valstybių narių teismų, Europos Teisingumo Teismo praktika.

Apibendrinant Briuselio IIa Reglamento tikslus, galima teigti, jog rengiant ir priimant šį dokumentą buvo siekiama sukurti maksimaliai išsamų ir detalų teisės aktą, kuris sistemiškai ir kompleksiškai reglamentuotų visus klausimus, susijusius su konkrečių jame nurodytų bylų jurisdikcija, sprendimų pripažinimu bei vykdytu, atitinkamu skirtingų valstybių narių institucijų

¹³ Tarybos sprendimas, priimtas 2001 m. gegužės 28 d., sukuriantis Europos teismo bendradarbiavimo tinklą civilinėse ir komercinėse bylose (2001/470/EB) // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=40733&p_query=&p_tr2=2.

bendradarbiavimu ir pan., t.y. juo siekta eliminuoti Briuselio II Reglamento taikymo metu identifikuotas problemas.¹⁴

II. PAGRINDINĖS REGLAMENTO NUOSTATOS

Atsižvelgiant į tai, kad Briuselio IIA Reglamentas yra didelės apimties teisės aktas, kuris reglamentuoja pakankamai plačią ir įvairiapusę visuomeninių santykių sritį, detaliam reglamentuoja atskirus šių visuomeninių santykių aspektus, ši darbo dalis yra suskirstyta į atskiras potėmes (Reglamento taikymo sritis, Reglamento nuostatos, susiję su jurisdikcijos klausimais, sprendimų, priimtų vadovaujantis Reglamentu, pripažinimas ir vykdymas, specialūs dokumentai ir kt.), kuriose analizuojamos atskiros Briuselio IIA Reglamento nuostatos.

II. 1. Reglamento taikymo sritis

Briuselio IIA Reglamento pirmasis straipsnis skirtas šio ES teisės akto taikymo sričiai, t.y. šiame straipsnyje nurodyta, kokie visuomeniniai santykiai patenka į šio teisės akto reguliavimo sferą ir – atitinkamai – kokie visuomeniniai santykiai eliminuojami iš šio teisės akto reguliavimo sferos.

Pažymėtina, jog Briuselio IIA Reglamentas taikomas dviejų kategorijų bet kokio pobūdžio teismo civilinėms byloms, susijusioms su:

- 1) santuokos nutraukimu, gyvenimu skyrium (separacija) ar santuokos pripažinimu negaliojančia; ir
- 2) tėvų pareigų skyrimu, naudojimosi jomis, perdavimu, apribojimu ar atėmimu.

Pirmiau pateiktos Briuselio IIA Reglamento formuluotės leidžia teigti, jog šis ES teisės aktas yra taikomas visais atvejais, kai sutuoktiniai nutraukia santuoką, kreipiasi dėl separacijos nustatymo ar nacionaliniuose įstatymuose numatytais pagrindais sprendžiamas santuokos pripažinimo negaliojančia klausimas ir – kaip neatskiriama pirmiau nurodytų klausimų sprendimo dalis - kartu

¹⁴ Paminėtina, jog Europos Bendrijų Komisija yra pateikusi pasiūlymą (2006/0135 (CNS)) dėl Tarybos reglamento, iš dalies keičiančio Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir nustatančių taikytinos teisės taisykles bylose, susijusiose su santuoka // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=50897&p_query=&p_tr2=2. Komisijos nuomone, Reglamentą reikia papildyti, kadangi dėl vis didėjančio piliečių judrumo ES atsiranda vis daugiau tarptautinių porų, t.y. skirtingą pilietybę turinčių sutuoktinių, skirtingose valstybėse narėse gyvenančių sutuoktinių ir pan. Šiuo metu nėra Bendrijos taisyklių santuokos bylose taikytinos teisės srityje. Todėl, Komisijos nuomone, tokio dokumento priėmimas būtų tikslingas. Mūsų manymu, svarstyтина, ar kiekviena valstybė narė santuokos bylų su tarptautiniu elementu klausimų neturėtų spręsti vadovaudamasi nacionalinėmis tarptautinės privatinės teisės normomis bei atitinkamais tarptautiniais dokumentais, kuriuos atitinkama valstybė narė yra pasirašiusi ir ratifikavusi.

yra sprendžiamas tėvų pareigų nepilnamečiams vaikams klausimas. Pavyzdžiui, sutuoktiniai kreipiasi į teismą dėl santuokos nutraukimo ir kartu sprendžia kilusį ginčą dėl nepilnamečio vaiko gyvenamosios vietos nustatymo su vienu iš tėvų. Tokiu atveju Briuselio IIa Reglamentas bus taikomas.

Briuselio IIa Reglamentas bus taikomas ir tuomet, kai teismai spęs klausimą dėl tėvų pareigų skyrimo, naudojimosi jomis, perdavimo, apribojimo ar atėmimo, neatsižvelgiant į tai, ar kartu sprendžiamas klausimas dėl santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium ar santuokos pripažinimo negaliojančia. Tai reiškia, kad šis dokumentas bus taikomas ir tokiu atveju, kai atitinkamos nacionalinės institucijos (nebūtinai teismai) spęs klausimą dėl tėvų valdžios apribojimo ir pan. Pažymėtina, jog Briuselio IIa Reglamento 1 straipsnio 2 dalyje pateiktas pavyzdinis, t.y. ne baigtinis, sąrašas aplinkybių, kurioms esant Briuselio IIa Reglamentas bus taikomas ir nurodoma, jog tokios bylos konkrečiai gali būti susijusios su globos teisėmis ir bendravimo teisėmis, globos, rūpybos ir panašiomis institucijomis, asmens ar institucijos, atsakingos už vaiko asmenį ar turta, skyrimu ir funkcijomis, atstovavimu vaikui, vaiko paskyrimu į šeimą (šeimyną) ar globos instituciją, vaiko apsaugos priemonėmis, susijusiomis su vaiko turto administravimu, išsaugojimu ar perleidimu. Pateiktas sąrašas patvirtina, jog Briuselio IIa Reglamentas turi būti taikomas visais atvejais, kai sprendžiami bet kokie klausimai, susiję su vaikų priežiūra bei bendravimu su jais (tiek tėvų, tiek kompetentingų valstybės institucijų ir/ar pareigūnų), t.y. šiuo atveju Briuselio IIa Reglamento taikymo sritis yra pakankamai plati – nuo privataus pobūdžio tėvų ginčų iki nacionalinės viešosios teisės reglamentuojamų santykių, susijusių su vaikų priežiūra. Vadinasi, Briuselio IIa Reglamento prasme „civilinė byla“ gali būti ir nacionalinės viešosios teisės reglamentuojamas klausimas, pavyzdžiui, vaiko paskyrimas į konkrečią šeimyną, vaiko globėjo paskyrimas priimant atitinkamą administracinį aktą ir pan. Visais atvejais svarbiausia, kad sprendžiant konkrečius klausimus vienaip ar kitaip daroma įtaka vaiko teisėms bei pareigoms.

Briuselio IIa Reglamentas taikomas ir tais atvejais, kai turi būti sprendžiamas klausimas dėl apsaugos priemonių, taikytinų vaikui priklausančio turto atžvilgiu (Briuselio IIa Reglamento preambulės 9 pastraipa, 1 straipsnio 2 dalies c ir e punktai). Preambulės devintojoje pastraipoje numatyta, jog kalbant apie vaikui priklausantį turta, šis Reglamentas turėtų būti taikomas tik vaiko apsaugos priemonėms, t. y. asmens ar institucijos, atsakingų už vaikui priklausantį turta, skyrimui ir funkcijoms, vaiko atstovavimui arba pagalbai jam, ir vaikui priklausančio turto administravimui, išsaugojimui ar perleidimui. Ši formulė leidžia teigti, jog Briuselio IIa Reglamentas gali būti taikomas, pavyzdžiui, tais atvejais, kai vaiko tėvai ginčijasi dėl vaikui priklausančio turto

administravimo arba skiriant vaikui globėją kartu sprendžiamas klausimas, koku būdu ir kas administruos vaikui priklausantį turtą ir pan.

Pažymėtina, visus klausimus, dėl priemonių, kurių turi būti imamasi dėl vaikui priklausančio turto, ir kurios yra nesusijusios su vaiko apsauga, reglamentuoja 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo¹⁵. Šiuo atveju teisėjas ar kitas kompetentingas pareigūnas, sprendami klausimus, susijusius su vaiko teisių apsauga bei jo turto priežiūros klausimais, visais atvejais turėtų tinkamai išanalizuoti visą bylos medžiagą ir įvertinę faktines aplinkybes priimti sprendimą dėl taikytino teisės akto konkretaus ginčo atveju. Jeigu išanalizavus situaciją paaiškėja, kad sprendžiamas priemonių dėl vaiko turto klausimas nėra susijęs su vaiko teisių ir interesų apsauga, Briuselio IIA Reglamentas netaikomas.

Siekiant tinkamai išsiaiškinti Briuselio IIA Reglamento reguliavimo dalyką, reikia išanalizuoti kai kurių nurodytame teisės akte vartojamų sąvokų turinį. Kadangi Briuselio IIA Reglamentas labiausiai susijęs su vaiko teisių apsauga, tėvų pareigomis bei atitinkamų kategorijų civilinėmis bylomis, toliau ir bus pateikta šių sąvokų turinio analizė.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Briuselio IIA Reglamente vartojama sąvoka „tėvų pareigos“ aiškintina naudojant plečiamąjį teisės normų aiškinimo metodą, t.y. ši sąvoka apima visas tėvų pareigų turėtojų teises, susijusias tiek su vaiko asmeniu, tiek su jo turtu. Vadinasi, tėvų pareigas pagal Briuselio IIA Reglamentą gali turėti tiek biologiniai, tiek teisiniai tėvai, tiek atitinkamos institucijos ar asmenys, kurie globoja vaiką (pavyzdžiui, globos namai, šeimyna ir pan.). Tėvų pareigų turinys taip pat yra labai platus ir apima ne tik fizinę vaiko priežiūrą, tačiau ir jo auklėjimą, lavinimą, jo turto tinkamą administravimą bei visus kitus veiksmus, kurie būtini užtikrinant geriausius vaiko interesus augti saugioje, socialiai stabilioje aplinkoje bei teisę tinkamai vystytis. Briuselio IIA Reglamentas apima ne tik globos bei bendravimo teises, bet ir tokius klausimus, kaip vaiko paskyrimas į globos instituciją, šeimyną ar pan.

Pažymėtina, jog Briuselio IIA Reglamento taikymo sritis – įvairūs visuomeniniai santykiai, kurie vienu ar kitu būdu susiję su vaikų interesais, jų teisių apsauga. Todėl šiuo atveju svarbu išsiaiškinti ir Briuselio IIA Reglamente vartojamos „vaiko“ sąvokos turinį, kuri pačiame dokumente nėra tiesiogiai apibrėžta. Šiuo atveju pripažintina, jog šio dokumento prasme vaiku turėtų būti

¹⁵ Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 2000 m. gruodžio 22 d. dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=40948&p_query=&p_tr2=2.

laikomas bet kuris asmuo, kuris, išsprendus konkretaus ginčo jurisdikcijos klausimą, pagal taikytiną teisę yra laikomas vaiku, t.y. asmeniu, kurio teisinis statusas yra specifinis – jis turi ribotą veiksnumą ar civilinėje apyvartoje dalyvauja per savo įstatyminius atstovus. Pavyzdžiui, santuokos nutraukimo ir vaikų gyvenamosios vietos nustatymo byloje nustatčius, kad ginčui taikytina Lietuvos Respublikos teisė, asmuo, kuriam ginčo nagrinėjimo metu yra septyniolika metų, bus laikomas nepilnamečiu, jo veiksnumas bus ribotas ir jis civilinėje apyvartoje galės dalyvauti su tam tikrais Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse numatytais apribojimais. Tačiau šiuo atveju sprendžiant ginčą, esant reikalui bus taikomas Briuselio IIa Reglamentas.

Tam tikra Briuselio IIa Reglamento taikymo nepilnamečių atžvilgiu problema gali kilti tais atvejais, kai susiduriame su emancipuotais nepilnamečiais. Pažymėtina, jog emancipacijos institutas žinomas ne vienos Europos Sąjungos valstybės narės teisės sistemoje. Nepilnamečio emancipacija reiškia, jog tam tikrais atvejais teismas gali nepilnametį pripažinti visiškai veiksniu. Lietuvoje nepilnametis gali būti emancipuotas jam sulaukus 16 metų amžiaus. Emancipuotas nepilnametis teisine prasme yra asmuo, turintis visišką, ne ribotą, civilinį veiksnumą. Vadovaujantis teisine logika, teigtina, jog emancipuotų nepilnamečių atžvilgiu Briuselio IIa Reglamentas nėra taikomas. Šią išvadą patvirtina ir ta aplinkybė, jog emancipavus nepilnametį pripažįstama, jog jis yra asmuo, galintis visapusiškai savimi pasirūpinti, todėl, pavyzdžiui, ginčai dėl jo gyvenamosios vietos nustatymo su vienu iš tėvų, jo galimo paskyrimo į globos instituciją ar šeimyną, nei teoriškai, nei praktiškai negalimi. Atsižvelgiant į visas pirmiau nurodytas aplinkybes, teigtina, jog Briuselio IIa Reglamento kontekste „vaikas“ reiškia nepilnametį, nesulaukusį 18 metų amžiaus, ir neemancipuotą fizinį asmenį.

Analizuojant Briuselio IIa Reglamento reguliavimo dalyką, svarbu išsiaiškinti, kokiems sprendimams jis taikomas. Pažymėtina, jog šis teisės aktas, skirtingai nuo Briuselio II Reglamento, priimto 2000 m. gegužės 29 d., taikomas visiems sprendimams, kurie yra priimami valstybės narės kompetentingų institucijų dėl tėvų pareigų. Briuselio II Reglamentas taikomas sprendimams dėl tėvų pareigų tik tokia apimtimi, kiek minėti sprendimai priimti santuokos nutraukimo (separacijos, santuokos pripažinimo negaliojančia) bylose ir buvo susiję su abiejų sutuoktinių bendrais vaikais¹⁶. Tuo tarpu Briuselio IIa Reglamentas taikomas platesniam visuomeninių santykių ratui ir jo reguliavimo ribos apima visus sprendimus dėl tėvų pareigų, neatsižvelgiant į tai, ar tėvai yra ar buvo susituokę ir ar bylos šalys yra arba nėra vaiko biologiniai tėvai. Tokiu būdu ne tik užpildytos reguliavimo spragos, tačiau ir užtikrinta nesantuokinių vaikų teisių apsauga bei jų

¹⁶ Praktinis vadovas, kaip taikyti naująjį Briuselio II Reglamentą. Europos Bendrijos, 2005. P. 10.

nediskriminavimas dėl to, jog jie gimė nesusituokusiems asmenims.

Briuselio IIA Reglamentas taikomas įvairiems su tėvų pareigomis susijusiems sprendimams. Pabrėžtina, jog šio teisės akto kontekste sąvoka „sprendimas“ apima ne tik sąvoką „teismo sprendimas“, kuri reiškia valstybės narės teismo paskelbtą sprendimą dėl santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium (separacija) ar santuokos pripažinimo negaliojančia ir teismo sprendimą, susijusį su tėvų pareigomis, nesvarbu, kaip tas sprendimas vadinamas, įskaitant potvarkį, įsakymą ar nutarimą. Briuselio IIA Reglamentas taikomas ir kitų, t.y. ne teismo, bet atitinkamos valstybės narės kompetentingų subjektų priimtiems sprendimams, jeigu jei patenka į Briuselio IIA Reglamento taikymo sritį. Pavyzdžiui, šis teisės aktas bus taikomas tuomet, kai atitinkama valstybinės valdžios institucija priima administracinį aktą dėl globos skyrimo vaikui ir sprendžia klausimą dėl vaikui priklausančio turto administravimo.

Briuselio IIA Reglamentas taikomas ne tik įvairiems sprendimams, tačiau ir autentiškiems dokumentams, t.y. tokiems dokumentams, kurie oficialiai parengti ir/arba užregistruoti kaip autentiški dokumentai ir vykdytini valstybėje narėje, kurioje jie buvo parengti ir/ar užregistruoti. Tokie dokumentai, kurie turi būti pripažįstami ir vykdytini kitose valstybėse narėse tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir teismo sprendimai, apima notarų parengtus bei kitų atitinkamus oficialius dokumentus galinčių parengti asmenų dokumentus. Pažymėtina, jog tokia nuostata akivaizdžiai sumažina įvairių formalumų pripažįstant vienos valstybės narės autentiškus ir oficialius dokumentus kitoje valstybėje narėje kiekį, tokiu būdu taupomas ne tik asmenų laikas, bet ir pinigai.

Svarbu ir tai, jog Briuselio IIA Reglamentas taikomas bylos šalių pasirašytiems susitarimams tiek, kiek jie yra vykdytini toje valstybėje narėje, kurioje jie buvo pasirašyti. Pripažintina, jog tokia nuostata siekiama, kad šalys dėl tėvų pareigų vaikams susitartų ne teismine tvarka. Kadangi siekiama neteisminio konkrečių ginčų sprendimo, akivaizdu, jog tokiu būdu pasiekti bei pasirašyti susitarimai turi būti pripažįstami ir vykdomi kitose valstybėse narėse kaip ir teismo sprendimai, jeigu jie vykdytini valstybėje narėje, kurioje jie pasirašyti. Šiuo atveju neturi būti svarbu, ar tai yra privatus šalių susitarimas, ar konkrečios kompetentingos institucijos priimtas ar patvirtintas sprendimas. Pažymėtina, jog tais atvejais, kai tokie šalių susitarimai pagal nacionalinių teisės aktų reikalavimus turi būti atitinkamos institucijos patvirtinti, jie kitoje valstybėje narėje gali būti pripažįstami vykdytiniais, jeigu atitinka jų priėmimo ir/ar patvirtinimo reikalavimus. Pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos teisę, tėvams skiriantis bendru sutarimu turi būti išspręstas vaikų gyvenamosios vietos klausimas. Šį susitarimą tvirtina teismas. Vadinas, kitoje valstybėje narėje galės būti pripažįstamas vykdytinu tik teismo sprendimu patvirtintas buvusių sutuoktinių susitarimas

dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo.

Apibendrinant galima teigti, jog Briuselio IIa Reglamento taikymo sritis yra labai plati, siekianti maksimaliai apsaugoti tiek santuokoje, tiek nesusituokusiems asmenims gimusių bei augančių vaikų interesus bei išsprendžianti ne vieną Briuselio II Reglamento teisinio reguliavimo spragą.

Išsiaiškinus, kokiems santykiams reglamentuoti taikomas Briuselio IIa Reglamentas, tikslinga nustatyti, kokie santykiai nepatenka į jo reguliavimo sferą. Pažymėtina, jog Briuselio IIa Reglamento 1 straipsnio 3 dalyje pateiktas sąrašas atveju, kuomet Briuselio IIa Reglamentas nebus taikomas, nors nurodytų klausimų sprendimo atveju praktiškai visada sprendžiamas vaiko teisių bei interesų apsaugos klausimas.

Briuselio IIa Reglamentas nebus taikomas tais atvejais, kai bus sprendžiamas tėvystės (motinystės) nustatymo ar nuginkijimo klausimas. Tokia nuostata paaiškinama tuo, jog šio teisės akto tikslas – užtikrinti vaiko teisių bei interesų apsaugą tais atvejais, kai sprendžiami tėvų tarpusavio santykiai ir jų santykiai su vaiku, taip pat, kai sprendžiami klausimai dėl vaiko globos, tėvų pareigų ir tokiu būdu betarpiškai susiduriama su geriausių vaiko interesų apsauga. Tuo tarpu visais atvejais, kai sprendžiamas tėvystės (motinystės) nustatymo ar nuginkijimo klausimas, dar nesprenžiamas klausimas dėl tėvų pareigų vaikams bei tėvų bendravimo su vaikais. Tik išsprendus tėvystės (motinystės) nustatymo ar nuginkijimo klausimą, galima aiškiai nurodyti, kuris iš asmenų teisine prasme yra vaiko tėvas/motina ir jam priklauso tinkamas vaiko priežiūros organizavimas bei vykdymas. Tuo tarpu, nuginkijus konkretaus asmens tėvystę/motinystę, jis atitinkamai nebetenka teisės reikšti reikalavimus dėl tėvų pareigų perkėlimo jam.

Briuselio IIa Reglamentas taip pat netaikomas sprendimams dėl įvaikinimo, pasirengimo įvaikinimui priemonėms arba įvaikinimo panaikinimui ar atšaukimui. Pažymėtina, jog argumentai dėl to, kodėl šie sprendimai nepatenka į Briuselio IIa Reglamento reguliavimo sritį, iš esmės sutampa su argumentais dėl tėvystės/motinystės nustatymo/nuginkijimo klausimų nereglamentavimo šiame teisės akte, todėl papildomai neanalizuojami.

Svarbu ir tai, jog Briuselio IIa Reglamentas netaikomas vardo ir pavardės vaikui suteikimui, nepilnamečio emancipavimui, turto patikėjimo sutartims ar paveldėjimui, priemonėms, kurių imamasi dėl vaikų padarytų baudžiamosios teisės pažeidimų. Pateiktas sąrašas patvirtina, jog šis teisės aktas netaikomas tais atvejais, kai valstybės narės institucijos sprendžia klausimą dėl asmens statuso nustatymo, pakeitimo ar panaikinimo (pavyzdžiui, emancipacija). Briuselio IIa Reglamentas

nėra skirtas taikyti su socialiniu draudimu susijusiems reikalams, bendro pobūdžio viešosioms priemonėms švietimo ar sveikatos srityje arba sprendimams dėl prieglobsčio teisės ir imigracijos. Be to, jis netaikomas tėvystės nustatymui, kadangi tai yra skirtingas dalykas nuo tėvų pareigų priskyrimo ir jų vykdymo.

Paminėtina, jog šis teisės aktas netaikomas išlaikymo pareigoms. Atrodytų, kad tokia Briuselio IIa Reglamentą priėmusių institucijų pozicija yra bent jau keista, jeigu ne nelogiška. Juk praktiškai visada, kai konkrečioje byloje sprendžiamas tėvų pareigų klausimas, neišvengiamai tenka spręsti vaikų išlaikymo klausimus. Ar tai – teisinio reguliavimo spraga? Atsakymas turėtų būti neigiamas, nes šiuos vaikų išlaikymo klausimus jau reglamentuoja Reglamentas (EB) 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo. Šiuo atveju teismas, kuris turės jurisdikciją pagal Briuselio IIa Reglamentą, turės jurisdikciją spręsti ir išlaikymo klausimus taikydamas Reglamentą (EB) 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo 5 straipsnio 2 dalį¹⁷. Pripažintina, jog ši nuostata leidžia teismui, kuris sprendžia tėvų pareigų klausimą, kartu spręsti ir vaikų išlaikymo klausimą, tačiau su sąlyga, jog šis klausimas susijęs su tėvų pareigų vaikams klausimu. Iš esmės tai reiškia, nors vieno proceso metu būtų išspręsti skirtingais teisės aktais reglamentuojami klausimai ir priimtas vienas sprendimas, tačiau šis sprendimas kitoje valstybėje narėje būtų pripažįstamas ir vykdomas pagal skirtingas taisykles. Sprendimo dalis, susijusi su vaikų išlaikymu, būtų pripažįstama ir vykdoma pagal Reglamento (EB) 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo taisykles, o sprendimo dalis, susijusi su tėvų pareigomis vaikams, būtų pripažįstama ir vykdoma pagal Briuselio IIa Reglamento taisykles.

II. 2. Reglamento nuostatos, susijusios su jurisdikcijos klausimais

Tais atvejais, kai atitinkamam teismui pateikiamas prašymas nagrinėti konkretų klausimą pagal šį Briuselio IIa Reglamentą, teismas turi išspręsti jurisdikcijos klausimą, t.y. jis turi atsakyti į klausimą, ar gali nagrinėti konkrečią bylą, ar turėtų pasisakyti dėl to, jog šį klausimą kompetentingas nagrinėti kitas teismas. *„Teisės doktrinoje bei pozityviojoje teisėje pripažįstama, jog civilinės bylos iškelimas sukelia lis (alibi) pendens teisinius padarinius – ieškovas praranda teisę reikšti tapatų ieškinį kitam teismui, ir bet kuris teismas, kitas nei teismas, kuriame iškelta pirmoji byla, savo*

¹⁷ Praktinis vadovas, kaip taikyti naująjį Briuselio II Reglamentą. Europos Bendrijos, 2005. P. 11.

*iniciatyva privalo atsisakyti savo jurisdikcijos pirmojo iškėlusio bylą teismo naudai.*¹⁸ Jurisdikcijos klausimas kyla ir tais atvejais, kai vienos valstybės narės teismo priimtą teismo sprendimą reikia vykdyti kitoje valstybėje narėje.¹⁹

Briuselio IIa Reglamento 3-15 straipsniuose išdėstytos jurisdikcijos taisyklės aiškiai reglamentuoja visą jurisdikcijos pagrindų sistemą, kuria remiantis galima nustatyti, kokios valstybės teismas kompetentingas nagrinėti konkrečias bylas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Briuselio IIa Reglamente pateiktos jurisdikcijos taisyklės leidžia nustatyti tik valstybę, kurios teismai gali nagrinėti konkrečias bylas, tačiau koks konkretus atitinkamos valstybės teismas turi nagrinėti bylą, nustatoma pagal atitinkamos valstybės įstatymus. Pavyzdžiui, tais atvejais, kai nustatoma, jog konkrečią bylą turi spręsti Lietuvos Respublikos teismas, šios valstybės kompetentingas teismas nustatomas vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau vadinama – CPK) normomis bei 2005 m. balandžio 21 d. Lietuvos Respublikos įstatymo dėl 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, įgyvendinimo (toliau vadinama – Įstatymas) nuostatomis.²⁰

Kadangi Briuselio IIa Reglamentas taikomas įvairių kategorijų byloms, pirmiausia išnagrinėsime, kurie teismai kompetentingi spręsti bylas, susijusias su santuokos nutraukimu. Briuselio IIa Reglamento 3 straipsnyje numatyta, jog bylose, susijusiose su santuokos nutraukimu, gyvenimu skyrium (separacija) ir santuokos pripažinimu negaliojančia, jurisdikciją turi teismai, esantys toje valstybėje narėje kurios teritorijoje:

1) yra sutuoktinių nuolatinė gyvenamoji vieta, arba

¹⁸ R. Kontrauskas. *Lis (alibi) pendens: Kitoje Europos Sąjungos valstybėje nagrinėjama tapataus ar susijusio ieškinio (civilinės bylos) įtaka Lietuvos teismo procesui.* // *Jurisprudencija*. Mykolo Romerio universitetas. Mokslo darbai. Nr. 69 (61), 2005.

¹⁹ Europos Sąjungoje intensyviai diegiamas laisvas užsienio valstybių teismų sprendimų judėjimas numato vienodą tarptautinės jurisdikcijos ES rėmuose reglamentavimą. Tokia sistema užtikrina teisinį stabilumą, be to, tokios iš esmės vienodos taisyklės nereikalauja papildomos kontrolės kitoje valstybėje narėje.

²⁰ CPK 26 straipsnyje įtvirtinta bendra taisyklė, jog visas civilines bylas pirmąja instancija nagrinėja apylinkės teismas, išskyrus bylas, nurodytas šio kodekso 27, 28 straipsniuose. CPK 27 straipsnyje nurodytos kategorijos bylų, kurias pirmąja instancija nagrinėja apygardos teismas, tačiau čia pateiktas bylų kategorijų sąrašas nėra baigtinis, todėl visais atvejais, sprendžiant jurisdikcijos klausimą, būtina įvertinti ir kitų Lietuvos Respublikos įstatymų nuostatas dėl atitinkamų teismų kompetencijos. Pažymėtina, jog Įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog bylos dėl vaiko grąžinimo, kai vaikas neteisėtai išvežtas iš Lietuvos Respublikos ar negrąžintas, teisingos apygardų teismams pagal vaiko gyvenamąją vietą, kurią jis turėjo iki neteisėto išvežimo ar negrąžinimo. Bylos dėl vaiko grąžinimo, kai vaikas neteisėtai atvežtas ar neteisėtai laikomas Lietuvos Respublikoje, teisingos apygardų teismams pagal vaiko buvimo vietą arba paskutinę žinomą vaiko buvimo vietą. Vadinasi, Įstatymas įtvirtina specialią taisyklę, ir šiuo atveju nurodytas bylas pirmąja instancija nagrinės ne apylinkės teismas, o atitinkamas apygardos teismas. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog nustatant, kuris apygardos teismas turi teisę nagrinėti bylą, turi būti įvertinta CPK 29 straipsnyje numatyta bendra taisyklė, kad ieškiniai pareiškiami pagal atsakovo gyvenamąją vietą bei atsižvelgta į CPK 30-33 straipsniuose įtvirtintas specialiąsias taisykles.

- 2) buvo sutuoktinių paskiausia nuolatinė gyvenamoji vieta, jeigu vienas iš sutuoktinių joje tebegyvena, arba
- 3) yra atsakovo nuolatinė gyvenamoji vieta, arba
- 4) yra vieno iš sutuoktinių nuolatinė gyvenamoji vieta, jeigu buvo paduotas bendras pareiškimas, arba
- 5) yra pareiškėjo nuolatinė gyvenamoji vieta, jeigu jis arba ji ten gyveno ne trumpiau kaip metus iki pareiškimo padavimo, arba
- 6) yra pareiškėjo nuolatinė gyvenamoji vieta, jeigu jis arba ji ten gyveno ne trumpiau kaip šešis mėnesius iki pareiškimo padavimo ir yra atitinkamos valstybės narės pilietis arba, kalbant apie Jungtinę Karalystę ir Airiją, jeigu joje yra pareiškėjo nuolatinė gyvenamoji vieta;
- 7) kurios pilietybę turi abu sutuoktiniai arba, kalbant apie Jungtinę Karalystę ir Airiją, kurioje yra abiejų sutuoktinių nuolatinė gyvenamoji vieta.²¹

Pripažintina, jog sprendžiant santuokos nutraukimo bylas pagrindinis jurisdikcijos nustatymo principas – abiejų sutuoktinių nuolatinė gyvenamoji vieta arba, tam tikrais atvejais, vieno iš sutuoktinių nuolatinė gyvenamoji vieta. Vadinasi, teismas, gavęs atitinkamą prašymą, praktiškai visada turi vertinti nuolatinės gyvenamosios vietos kriterijų ir išsiaiškinti šios teisinės sąvokos turinį (jis Briuselio IIa Reglamente neapibrėžtas). Šiuo atveju kyla pagrįstas klausimas, kokiais kriterijais ir kokia teise vadovaujantis teismas turi aiškintis šios sąvokos turinį. Ar teismas turi vadovautis

²¹ Atsižvelgiant į šiam darbui keliamus turinio bei apimties reikalavimus, kalbėdami apie jurisdikciją sąmoningai neanalizuojame visų išimčių bei kitų su jurisdikcija susijusių klausimų. Manytina, jog jurisdikcijos klausimams gali būti skirtas atskiras darbas. Todėl šiame darbe koncentruojamasi ties pagrindinėmis jurisdikcijos taisyklėmis. Tik šiek tiek didesnis dėmesys skiriamas jurisdikcijos klausimams, kurie sprendžiami byloje, susijusiose su tėvų pareigomis vaikams. Tokia pozicija pasirinkta sąmoningai, įvertinus viešą interesą, vaikų teisių apsaugos specifiką, poreikį apsaugoti vaiko interesus specifinėse situacijose. Pripažintina, kad vaikai yra labiau socialiai pažeidžiami ir jų teisių apsaugos klausimams (tarp jų – ir jurisdikcijos kontekste) turėtų būti skiriamas didesnis dėmesys negu santuokos nutraukimo jurisdikcijos klausimams.

Kalbant apie santuokos nutraukimo bylą jurisdikcijos klausimus, paminėtina, jog teismas, kuriame pagal Briuselio IIa reglamento 3 straipsnį byla nagrinėjama, taip pat turi jurisdikciją tikrinti priešpriešinį reikalavimą, jeigu pastarasis patenka į šio reglamento taikymo sritį. Nepažeisdamas 3 straipsnio, valstybės narės teismas, kuris priėmė sprendimą dėl gyvenimo skyrium, taip pat turi jurisdikciją tokį sprendimą pakeisti santuokos nutraukimu, jeigu tai numato tos valstybės narės teisė. Pavyzdžiui, tuo atveju, jeigu pagal Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso III knygos nuostatas vienas iš sutuoktinių pateikė prašymą dėl gyvenimo skyrium (separacijos) nustatymo, ir atitinkamas Lietuvos Respublikos teismas nusprendė, jog jis kompetentingas šią bylą nagrinėti, jis turės nagrinėti ir kito sutuoktinio prašymą dėl santuokos nutraukimo, jeigu toks prašymas bus paduotas byloje dėl gyvenimo skyrium nustatymo.

Jeigu joks valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos pagal 3, 4 ir 5 Briuselio IIa reglamento straipsnius, kiekvienoje valstybėje narėje jurisdikcija nustatoma pagal jos teisę. Atsakovo, kurio nuolatinė gyvenamoji vieta yra kitur nei valstybėje narėje ir kuris nėra jos pilietis, arba, kalbant apie Jungtinę Karalystę ir Airiją, kurio nuolatinė gyvenamoji vieta yra kitur nei vienos iš pastarųjų valstybių narių teritorijoje, atžvilgiu bet kuris valstybės narės pilietis, kurio nuolatinė gyvenamoji vieta yra kitos valstybės narės teritorijoje, gali laikytis toje valstybėje jos piliečiams galiojančių jurisdikcijos normų.

nacionaline teise? Ar teismas turi įvertinti kitų valstybių praktiką? Ar teismas turi atsižvelgti į Briuselio IIa Reglamento tikslus? Manytina, jog teismas turėtų įvertinti visus pirmiau nurodytus aspektus ir sprenddamas jurisdikcijos klausimą vadovautis ne tik ir ne tiek nacionalinės teisės specifika, tačiau ir būtinai įvertinti Briuselio IIa Reglamento priėmimo priežastis bei tikslus. Priešingu atveju gali būti ne tik nepagrįstai apsunkintas Briuselio IIa Reglamento nuostatų taikymas, bet ir nepasiekti jį priimant kelti tikslai bei uždaviniai.²²

Pagrindinė Briuselio IIa Reglamente įtvirtinta jurisdikcijos taisyklė, susijusi su tėvų pareigomis vaikams – tinkamiausias teismas byloms, susijusioms su tėvų pareigomis, spresti, yra atitinkamas vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos teismas. Kadangi jurisdikcijos klausimas sprendžiamas teismui priimant bylą savo žinion, kompetentingas teismas išlaiko savo jurisdikciją net ir tuo atveju, jeigu proceso metu vaikas įgyja nuolatinę gyvenamąją vietą kitoje valstybėje (*perpetuatio fori* principas). Vadinasi, vaiko gyvenamosios vietos pasikeitimas proceso metu savaime nereiškia jurisdikcijos pasikeitimo. Tokia nuostata logiška, nes priešingu atveju būtų praktiškai neįmanomai įgyvendinti visuotinai pripažinto civilinio proceso koncentruotumo principo. Tačiau Briuselio IIa Reglamento 15 straipsnyje numatyta galimybė perduoti bylą kitam teismui (valstybėje, į kurią vaikas persikėlė), laikantis atitinkamų taisyklių, bet tik tais atvejais, jeigu toks bylos perdavimas labiausiai atitinka vaiko interesus.²³ Jeigu vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta pasikeitė dėl jo neteisėto išvežimo ar negrąžinimo, jurisdikcija gali pasikeisti tik laikantis griežtų sąlygų, numatytų Briuselio IIa Reglamento 10, 11, 40, 42 ir 55 straipsniuose.

²² Šią poziciją patvirtina ir Praktinis vadovas, kaip taikyti naująjį Briuselio II Reglamentą. Europos Bendrijos, 2005. P. 15.

²³ Briuselio IIa reglamento 15 straipsnyje numatyta, jog išimties tvarka valstybės narės teismai, turintys jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės, manydami, kad kuris nors kitos valstybės narės, su kuria vaiką sieja konkretus ryšys, teismas būtų tinkamesnis nagrinėti bylą ar kurią nors konkrečią jos dalį, ir jei tai labiausiai atitinka vaiko interesus, gali sustabdyti atitinkamą bylą arba jos dalį ir paraginti šalį pateikti pareiškimą tos kitos valstybės narės teismui pagal šio straipsnio 4 dalį arba prašyti kitos valstybės narės teismą prisiimti jurisdikciją pagal šio straipsnio 5 dalį. Tokia taisyklė taikoma šalies prašymu arba paties teismo iniciatyva, arba kitos valstybės narės, su kuria vaiką sieja konkretus ryšys, teismo prašymu. Tačiau visais atvejais perdavimui paties teismo iniciatyva ar kitos valstybės narės teismo prašymu turi pritarti bent viena šalis.

Vaikas laikomas turinčiu konkretų ryšį su valstybe nare, jei ta valstybė narė iškėlus bylą šio straipsnio 1 dalyje minėtame teisme, tapo vaiko nuolatinė gyvenamąja vieta arba yra buvusi vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta, arba yra vaiko pilietybės vieta, arba tėvų pareigų turėtojų nuolatinė gyvenamoji vieta, arba vieta, kurioje yra vaikui priklausantis turtas, ir byla yra susijusi su vaiko apsaugos priemonėmis, susijusiomis su šio turto administravimu, išsaugojimu ar perleidimu.

Valstybės narės teismai, turintys jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės, nustato terminą, per kurį tos kitos valstybės narės teismas perima bylą savo žinion. Jei teismai per tą laiką neperima bylos, teismas, kuriame buvo iškelta byla, toliau naudojami jurisdikcija pagal Briuselio IIa reglamento 8-14 straipsnius.

Tos kitos valstybės narės teismai tais atvejais, kai dėl konkrečių bylos aplinkybių tai labiausiai atitinka vaiko interesus, per šešias savaites nuo bylos iškėlimo juose pagal šio straipsnio 1 dalies nuostatas priima jurisdikciją. Šiuo atveju teismas, kuriame pirmiausia buvo iškelta byla, atsisako jurisdikcijos. Priešingu atveju teismas, kuriame pirmiausia buvo iškelta byla, toliau naudojami jurisdikcija pagal 8-14 straipsnius. Šio straipsnio tikslais teismai bendradarbiauja arba tiesiogiai, arba per centines institucijas, paskirtas pagal Briuselio IIa Reglamento 53 straipsnį.

Briuselio IIa Reglamento 9, 10, 12 ir 13 straipsniuose įtvirtintos bendrosios jurisdikcijos taisyklės išimtis, t.y. šiuose straipsniuose reglamentuojami atvejai, kai konkrečių bylų jurisdikcija gali priklausyti ne valstybės narės, kurioje yra vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta, teismams.

Briuselio IIa Reglamento 9 straipsnis skirtas nenutrūkstamos vaiko buvusios gyvenamosios vietos jurisdikcijos reglamentavimui. Jame numatyta, jog tais atvejais, kai vaikas teisėtai persikelia iš vienos valstybės narės į kitą ir įgyja ten naują nuolatinę gyvenamąją vietą, vaiko buvusios nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės narės teismai tris mėnesius nuo persikėlimo išlaiko jurisdikciją, kad pakeistų sprendimą dėl bendravimo teisių, priimtą toje valstybėje narėje iki vaiko persikėlimo, jeigu bendravimo teisių turėtojo pagal tą teismo sprendimą dėl bendravimo teisių nuolatinė gyvenamoji vieta ir toliau išlieka vaiko buvusios nuolatinės gyvenamosios vietos valstybėje narėje. Tačiau ši nuostata netaikoma, jei bendravimo teisių turėtojas pripažino vaiko naujos nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės narės teismų jurisdikciją dalyvaudamas teismų procesuose neginčijant jų jurisdikcijos.

Pažymėtina, jog pirmiau nurodyta taisyklė yra nauja, jos nebuvo senajame reglamente. Ji turėtų skatinti tėvų pareigų turėtojus iki persikėlimo į kitą valstybę geranoriškai susitarti dėl galimų pasikeitimų pareigų vaikams atžvilgiu ir tik tuo atveju, jeigu tai neįmanoma, kreiptis į kompetentingą teismą dėl ginčo išsprendimo. Ši taisyklė neapriboja laisvo asmenų judėjimo principo. Priešingai, ji suteikia garantiją, kad tas asmuo, kuris nebegali naudotis bendravimo pareigomis ankstesnėmis sąlygomis, per tris mėnesius nuo jų suteikimo neturės kreiptis į naujos valstybės narės teismus, bet galės prašyti atitinkamo bendravimo teisių pakeitimo tame teisme, kuris jas jam suteikė. Visais atvejais naujos valstybės narės teismai šiuo trijų mėnesių laikotarpiu jurisdikcijos nurodytoms byloms neturės.

Išanalizavus Briuselio IIa Reglamento 9 straipsnio nuostatas, darytina išvada, jog šis straipsnis gali būti taikomas tik esant šioms sąlygoms. Pirma, kilmės valstybės narės teismai anksčiau turėjo būti priėmę sprendimą dėl bendravimo teisių, nes šis straipsnis taikomas tik dėl jau nustatytų bendravimo teisių pakeitimo. Antra, šis straipsnis taikomas tik teisėtiems persikėlimams ir netaikomas tais atvejais, kai persikėlimas įvykdytas pažeidžiant nustatytas taisykles (tokiu atveju taikomas 10 straipsnis). Trečia, jis taikomas tik trijų mėnesių laikotarpiui, skaičiuojamam nuo vaiko teisėto persikėlimo. Teigtina, jog šio termino pradžia turi būti skaičiuojama nuo tos dienos, kai vaikas išvežamas iš kilmės valstybės narės. Ketvirta, 9 straipsnis taikomas, jeigu per tris mėnesius nuo persikėlimo vaikas įgyja nuolatinę gyvenamąją vietą naujoje valstybėje narėje. Penkta, bendravimo teisių turėtojas turi būti išlaikęs nuolatinę gyvenamąją vietą kilmės valstybėje narėje. Šešta, bendravimo teisių turėtojas neturi būti pripažinęs jurisdikcijos pasikeitimo. Jurisdikcijos

pripažinimas gali pasireikšti dalyvavimu naujos valstybės narės teismo procese, sprendžiant bendravimo teisių klausimą. Pažymėtina ir tai, kad 9 straipsnis nustato tik jurisdikciją priimant sprendimą dėl bendravimo teisių, tačiau jis netaikomas kitoms byloms dėl tėvų pareigų (vaiko turto administravimo, globos ir pan.). Todėl šis straipsnis neužkerta kelio per tris mėnesius nuo persikėlimo bendravimo teisių turėtojui kreiptis į naujos valstybės narės teismą dėl kitų teisių nustatymo (vaiko globos, turto administravimo ar kt.).

Briuselio IIa Reglamento 10 straipsnis skirtas jurisdikcijos vaikų grobimo atvejais reglamentavimui. Paminėtina, jog ir toliau bus taikoma 1980 m. spalio 25 d. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų, kurią yra ratifikavusios visos valstybės narės, tačiau reglamentas detalizuoja tam tikrus vaikų grobimo civilinius aspektus ir jį taikant išvengiama valstybių narių teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo formalumų (kurie neišvengiami taikant 1980 m. Hagos konvenciją).

Vaiko pagrobimo sąvoka Briuselio IIa Reglamente apima ir vaiko neteisėtą išvežimą, ir jo neteisėtą negražinimą. Pažymėtina, jog Briuselio IIa Reglamentu siekiama ne tik atgrasinti tėvus nuo neteisėto vaikų išvežimo, tačiau ir sukurti teisinį mechanizmą, kad, įvykus tokiam incidentui, vaikas būtų gražintas į kilmės valstybę narę per įmanomai trumpiausius terminus ir su minimaliais biurokratiniais trukdžiais. Būtent dėl to tais atvejais, kai vaikas pagrobiamas ir neteisėtai išvežamas iš vienos valstybės narės į kitą valstybę narę, pirmosios valstybės teismai išsaugos jurisdikciją spręsti Briuselio IIa Reglamente numatytus klausimus (bendravimo teisių nustatymas, globa ir kt.) nepaisant vaiko pagrobimo fakto.²⁴

Vaiką neteisėtai išvežus ar negražinus, valstybės narės, kurioje vaikas iki neteisėto išvežimo ar negražinimo turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, teismai išlaiko savo jurisdikciją iki tol, kol vaikas įgyja nuolatinę gyvenamąją vietą kitoje valstybėje narėje ir išvežimui ar negražinimui tylėjimu pritaria kiekvienas globos teises turintis asmuo, institucija ar kita organizacija arba vaikas toje kitoje valstybėje narėje pragyvena bent vienerius metus nuo to, kai globos teises turintis asmuo, institucija ar kita organizacija sužinojo arba turėjo sužinoti apie vaiko buvimo vietą, ir vaikas susigyvena su nauja aplinka, ir įvykdoma bent viena iš sąlygų:

1) per vienerius metus nuo to, kai globos teises turintis asmuo, institucija ar kita organizacija

²⁴ Praktinio vadovo kaip taikyti naująjį Briuselio II Reglamentą 37 psl. išdėstyti pagrindiniai principai naujų taisyklių, kurios taikomos vaikų grobimo atvejais ir kurios įtvirtintos reglamente. Čia nurodyta, jog jurisdikciją išlaiko kilmės valstybės narės teismai. Prašomosios valstybės narės teismai užtikrina skubų vaiko gražinimą į kilmės valstybę narę. Tais atvejais, jeigu prašomosios valstybės narės teismas nusprendžia negražinti vaiko, jis privalo savo sprendimo kopiją perduoti kilmės valstybės kompetentingam teismui, kuris apie jį praneša bylos šalims. Abu teismai privalo bendradarbiauti. Jeigu kilmės valstybės narės teismas nusprendžia, kad vaikas turi būti sugražintas, *exequatur* šiam sprendimui panaikinamas ir jis tiesiogiai vykdomas prašomoje valstybėje narėje. Kilmės valstybės narės ir prašomosios valstybės narės centrinės institucijos bendradarbiauja ir padeda teismams atlikti savo funkcijas.

sužinojo arba turėjo sužinoti apie vaiko buvimo vietą, valstybės narės, kurioje vaikas buvo išvežtas ar yra laikomas, kompetentingoms valdžios institucijoms nebuvo pateiktas prašymas jį grąžinti;

2) globos teisių turėtojo prašymas grąžinti buvo atsiimtas ir per 1 papunktyje nustatytą laikotarpį nebuvo pateiktas naujas prašymas;

3) byla valstybės narės, kurioje vaikas iki neteisėto išvežimo ar negrąžinimo turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, teisme buvo užbaigta pagal 11 straipsnio 7 dalį;

4) valstybės narės, kurioje vaikas iki neteisėto išvežimo ar negrąžinimo turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, teismai priėmė sprendimą dėl globos, nereikalaujantį vaiką grąžinti.²⁵

Briuselio IIA Reglamento 12 straipsnyje numatyta ribota galimybė kreiptis į valstybės narės, kurioje vaikas nėra nuolatinis gyventojas, teismą dėl to, kad byla yra susijusi su nagrinėjama byla dėl santuokos nutraukimo arba dėl to, kad vaikas su ta valstybe nare turi esminį ryšį (jurisdikcijos prorogacija).

Tais atvejais, kai valstybėje narėje nagrinėjamas santuokos nutraukimo klausimas, tos valstybės teismai taip pat turi jurisdikciją bylose dėl tėvų pareigų, jeigu jos susijusios su santuokos nutraukimu net ir tuomet, kai vaikas neturi nuolatinės gyvenamosios vietos toje valstybėje narėje. Ši taisyklė taikoma ir tais atvejais, kai vaikas yra ne abiejų, o vieno sutuoktinio. Tačiau norint taikyti šį straipsnį, nepakanka, kad būtų nagrinėjamas tik santuokos nutraukimo klausimas. Teismas taip pat turi nustatyti šių aplinkybių visumą:

- 1) bent vienas iš sutuoktinių turi tėvų pareigas vaikams;
- 2) būtina išsiaiškinti, ar teismui priėmus bylą savo žinion, visi tėvų pareigų turėtojai aiškiai ir nedviprasmiškai pripažįsta teismo, nagrinėjančio santuokos nutraukimą, jurisdikciją;
- 3) šio teismo jurisdikcija geriausiai atitinka vaiko interesus.

Tais atvejais, kai santuokos nutraukimo klausimas nenagrinėjamas, valstybės narės, kurioje vaikas neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, teismas gali turėti jurisdikciją bylose dėl tėvų pareigų, jeigu vaikas turi esminį ryšį su ta valstybe nare, pavyzdžiui, dėl to, kad vienas iš tėvų pareigų

²⁵ Vaiko grąžinimo klausimus detalai reglamentuoja Briuselio IIA reglamento 11 straipsnis, kuriame *inter alia* numatyta, jog teismai tokius prašymus turi išnagrinėti per įmanomai trumpiausius terminus, kuriuos leidžia nacionalinė teisė ir ne vėliau kaip per šešias savaites nuo prašymo gavimo priimti sprendimą. Teismai tokiomis atvejais turi imtis priemonių ir išklausyti vaiko nuomonę, jie taip pat turi nustatyti, ar grobimas yra neteisėtas. Be to, teismas visada turi nuspręsti grąžinti vaiką, jeigu jam gali būti užtikrinta apsauga kilmės valstybėje narėje. Pažymėtina, jog atsižvelgiant į tai, kad 1980 m. Hagos konvencija ir Reglamentas glaudžiai susiję, teismai, sprenddami neteisėto grobimo klausimus, turėtų įvertinti ir 1980 m. Hagos konvencijos taikymo praktiką // http://www.hcch.net/index_en.php.

turėtojų toje valstybėje narėje turi nuolatinę gyvenamąją vietą arba kad vaikas yra tos valstybės narės pilietis arba teismų jurisdikcijai, teismui priėmus bylą savo žinion, aiškiai išreikštu ar kitoku nedviprasmišku būdu pritarė visos bylos šalys, ir ji labiausiai atitinka vaiko interesus. Pažymėtina, jog Briuselio IIA Reglamento 12 straipsnio 3 dalyje pateiktas pavyzdinis vaiko esminių ryšių su valstybe nare nustatymo kriterijų sąrašas, todėl teismai, sprenddami jurisdikcijos klausimus, turėtų vertinti ir kitas reikšmingas aplinkybes bei sąlygas.²⁶

Jei vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta negali būti nustatyta ir jurisdikcija negali būti nustatyta remiantis Briuselio IIA Reglamento 12 straipsniu, jurisdikciją turi valstybės narės, kurioje yra vaikas, teismai. Ši nuostata taip pat taikoma pabėgėlių vaikams arba tarptautiniu mastu dėl neramumų jų šalyje perkeltiems vaikams.

Briuselio IIA Reglamento 14 straipsnis skirtas kitai jurisdikcijai ir jame numatyta, jog jei joks valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos pagal Briuselio IIA Reglamento 8-13 straipsnius, kiekvienoje valstybėje narėje jurisdikcija nustatoma pagal jos teisę.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Briuselio IIA Reglamento 15 straipsnyje įtvirtinta nauja taisyklė, kuri tam tikrais išimtiniais atvejais leidžia teismui, priėmusiam bylą savo žinion, visą bylą arba jos dalį perduoti kitos valstybės teismui, jeigu pastarasis geriau tinka jai išnagrinėti. Kitos valstybės narės teismui bylą galima perduoti tuo atveju, jeigu su šia valstybe nare vaiką sieja konkretus ryšys.²⁷ Be to, šiuo atveju turėtų būti įvertinta, ar toks perdavimas labiausiai atitinka vaiko interesus. Bylos arba jos dalies perdavimas gali vykti tiek šalies prašymu, tiek paties teismo iniciatyva, jei bent viena iš šalių sutinka, tiek kitos valstybės narės teismo prašymu, tačiau taip pat esant nors vienos šalies sutikimui. Teismas, kuriam pateiktas prašymas, arba kuris nori jį perduoti savo iniciatyva, gali pasirinkti – arba sustabdyti bylos nagrinėjimą ir paraginti šalis pateikti prašymą kitos valstybės narės teismui, arba tiesiogiai prašyti kitos valstybės narės teismą perimti bylą.

Perduodant bylas kitos valstybės teismui pagal Briuselio IIA Reglamento 15 straipsnį, gali būti susiduriama su praktinėmis tokio perdavimo problemomis. Viena iš jų – kompetentingo kitos valstybės teismo nustatymas. Pripažintina, jog šiuo atveju teismai turėtų vadovautis Europos

²⁶ Pripažintina, jog šiuo atveju Briuselio IIA reglamento normos aiškintinos sistemaiškai ir nustatant vaiko esminį ryšį su valstybe turi būti atsižvelgta į Briuselio IIA reglamento 15 straipsnio 3 dalyje nurodytus penkis kriterijus, kuriais vadovaujantis sprendžiama, ar vaikas turi konkretų ryšį su valstybe.

²⁷ Briuselio IIA reglamento 15 straipsnio 3 dalyje pateiktas sąrašas aplinkybių, kurios padeda nustatyti, ar vaiko ryšys su valstybe nare yra konkretus. Toks ryšys egzistuoja, jeigu iškėlus bylą kilmės valstybės narės teisme, kita valstybė narė tapo vaiko nuolatinė gyvenamąją vietą arba yra buvusi vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta, arba yra vaiko pilietybės vieta, arba tėvų pareigų turėtojų nuolatinė gyvenamoji vieta, arba vieta, kurioje yra vaikui priklausantis turtas, ir byla yra susijusi su vaiko apsaugos priemonėmis, susijusiomis su šio turto administravimu, išsaugojimu ar perleidimu.

teisminiu atlasu civilinėse bylose.²⁸ Be to, teismams turėtų pagelbėti ir kiekvienos valstybės narės centrinės institucijos, kurios užtikrina tinkamą Briuselio IIa Reglamento nuostatų įgyvendinimą bei atitinkamų teismų susižinojimą. Teismai gali bendradarbiauti tiek tiesiogiai, tiek per centrinės institucijas.

Apibendrinant Briuselio IIa Reglamento nuostatas dėl jurisdikcijos, pripažintina, jog pagrindinis principas nustatant, kuris teismas yra kompetentingas spręsti į Briuselio IIa Reglamento taikymo sferą patenkančius klausimus, yra nuolatinės gyvenamosios vietos kriterijus (bylose dėl santuokos nutraukimo – sutuoktinių arba vieno iš jų, bylose dėl tėvų pareigų vaikams – vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos). Tik tais atvejais, kai vadovaujantis šiuo kriterijumi negalima išspręsti jurisdikcijos klausimo, turi būti vadovujamasi specialiomis Briuselio IIa Reglamento normomis. Teigtina, jog vieno pagrindinio jurisdikcijos nustatymo principo įtvirtinimas ne tik palengvina teismų ar kitų kompetentingų institucijų darbą, tačiau užtikrina ir efektyvesnį pareiškėjų teisių įgyvendinimą (prieinamiau ir paprasčiau kreiptis į savo nuolatinės gyvenamosios vietos kompetentingą instituciją). Be to, tokio principo prioriteto įtvirtinimas – ypač tėvų pareigų vaikams nustatymo bylose – sudaro visas prielaidas per įmanomai trumpiausius terminus surinkti iš atitinkamų institucijų kuo daugiau informacijos (Lietuvoje, pavyzdžiui, iš Vaiko teisių apsaugos tarnybos) ir maksimaliai objektyviai išnagrinėti konkrečią bylą.

Teigtina, jog nagrinėjant civilinę bylą, patenkančią į Briuselio IIa Reglamento taikymo sritį, jurisdikcijai nustatyti jau nepakanka tik LR CPK nuostatų. Teismas šio nacionalinės teisės akto normas privalo taikyti kompleksiskai – kartu su Briuselio IIa Reglamento normomis. Be to, tokiais atvejais teismai privalo įvertinti ir Įstatymo 2 straipsnyje numatytas jurisdikcijos išimtis. Šiuo konkrečiu atveju susiduriame su aiškiais teisėkūros proceso trūkumais, kurie gali sąlygoti atitinkamas šių teisės aktų taikymo problemas. Pažymėtina, jog kodeksai yra aukštesnės galios teisės aktai negu įstatymai, todėl formaliai Įstatymas neturi prieštarauti LR CPK nuostatoms. Vadinasi, įstatymų leidėjas šią problemą turėtų išspręsti atitinkamai papildydamas LR CPK.

II. 3. Sprendimų, priimtų vadovaujantis Reglamentu, pripažinimas ir vykdymas

Civilinio proceso teorija bei praktika vienareikšmiškai pripažįsta, jog kiekvienas teismo sprendimas, priimtas konkrečioje byloje, veiksmingas tik ta apimtimi ir tik tiek, kiek jis yra

²⁸ Europos teisminis atlasas civilinėse bylose // http://www.europa.eu.int/comm/justice_home/judicialatlascivil.

įgyvendintas²⁹. Jeigu priėmus sprendimą nėra galimybių jį įvykdyti, laikytina, jog teismo sprendimas nepasiekė socialinio ir teisinio tikslo, t.y. realaus pažeistų teisių atstatymo.

Tais atvejais, kai susiduriama su tarptautiniu civiliniu procesu, neišvengiamai iškyla kitos valstybės priimto teismo sprendimo pripažinimo bei vykdymo klausimas³⁰, nes teismo sprendimas, net ir įsiteisėjęs, automatiškai neįgyja eksteritorialumo savybės, t.y. jis neturi tiesioginės teisinės galios už savo valstybės sienų. Todėl siekiant, kad užsienio valstybės sprendimas būtų pripažintas ir įvykdytas, buvo sukurta sistema taisyklių, reglamentuojančių užsienio teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą.³¹

Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimų pripažinimą bei vykdymą reglamentuoja 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo³², kuris pakeitė 1968 m. Briuselio konvenciją³³. Šis Reglamentas Nr. 44/2001 netaikomas Danijai, jai ir toliau galioja Briuselio konvencija. Pažymėtina, jog nors nurodytas dokumentas siekė sukurti tokią vieną

²⁹ Pavyzdžiui, prof. A. Демичев straipsnyje „Универсальная модель системы принципов исполнительного права“, paskelbtame leidinyje - Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai nurodo, jog „ieškinio patenkinimas teisme dar nereiškia, kad pažeistos ieškovo teisės bus atstatytos. Jų atstatymui būtinas efektyvus vykdymo procesas, kurio vienas iš esminių principų – visiškas vykdomojo dokumento turinio realizavimas“. (Vilnius, 2006, P. 350 – 360). Lietuvos civilinio proceso teorijoje taip pat pripažįstama, kad „pažeistos subjektinės teisės atkuriamos tada, kai atsakovas ieškovo naudai atlieka teismo sprendime nurodytus veiksmus: perduoda priteistą turtą, atlygina žalą, grąžina pinigus ir t.t. (...) Jeigu atsakovas savanoriškai nevykdo priimto teismo sprendimo, pradedamos taikyti priverstinio teismo sprendimų vykdymo priemonės.“ (Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2005. T 2. P 495).

Pažymėtina ir tai, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat pripažįsta, jog teisingumo vykdymas nesibaigia priėmus teismo sprendimą ir jam įsiteisėjus. Teisingumas pilna apimtimi gali būti įvykdytas tik tuomet, kai bus teisėtai, operatyviai ir veiksmingai įvykdytas teismo sprendimas. Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija išdėstyta LAT CBS teisėjų kolegijos 1999 m. birželio 28 d. nutartyje c.b. *M. Jankauskas v. Teismo antstolių kontora prie Kauno apylinkės teismo*, Nr. 3K-3-348/1999, kat. 37, 2003 m. lapkričio 10 d. nutartis c.b. *B. Kislovska v. A. Ksendzova*, Nr. 3K-3-1043/2003, kat. 25.8.2.

³⁰ Galima teigti, jog teisės doktrina bei teismų praktika žino tik du užsienio valstybių teisių sprendimų pripažinimo bei vykdymo mechanizmus. Pirmu atveju, sprendimas kitoje valstybėje vykdomas tik po jo pripažinimo procedūros (*exequatur*). Antru atveju, kitos valstybės narės teismo sprendimas vykdančiojoje valstybėje vykdomas kaip jos pačios teismo sprendimas (be *exequatur*). Antrasis būdas ypatingai svarbus Europos Sąjungos valstybėse narėse. Tai patvirtina ir Нешатаева Т.Н. veikale „Международное частное право и международный гражданский процес: Учебник в трех частях“. Москва, 2004. P. 527.

³¹ Kadangi šio darbo tikslas nėra užsienio valstybių sprendimų pripažinimas ir vykdymas, paminėtina, jog svarbiausi šiuos santykius reglamentuojantys tarptautiniai daugiašaliai dokumentai yra šie: 1958 m. balandžio 15 d. Hagos konvencija dėl sprendimų, susijusių su vaikų išlaikymo prievolėmis, pripažinimo ir vykdymo http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=38, 1965 m. lapkričio 15 d. Hagos konvencija dėl įvaikinimo bylų teismo priklausymo, įvaikinimui taikytinos teisės ir įvaikinimo sprendimų pripažinimo // http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=75 ir kt. Paminėtina ir tai, jog daugelį tarptautinio civilinio proceso normų reglamentuoja nacionaliniai valstybių įstatymai (normos, skirtos užsienio valstybių teismų sprendimų pripažinimui bei vykdymui) bei dvišaliai susitarimai.

³² Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 2000 m. gruodžio 22 d. dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=40948&p_query=&p_tr2=2.

³³ 1968 m. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=45068&p_query=d%EB1%20jurisdikcijos%20ir%20teism%F8%20sprendim%F8%20civilin%EBse%20ir%20komercin%EBse%20bylose%20vykdymo&p_tr2=2.

valstybėje narėje priimto teismo sprendimo pripažinimo kitoje valstybėje narėje sistema, kuri užtikrintų laisvą civilinėse bei komercinėse bylose priimtų sprendimų judėjimą, tačiau ne visų kategorijų bylose (didžia dalimi – ir dėl konkrečių bylų specifikos) Reglamentas Nr. 44/2001 galėjo būti veiksmingai taikomas. Todėl atitinkamos Europos Sąjungos institucijos siekė sureguliuoti ir konkrečių kategorijų bylų sprendimų pripažinimo bei vykdymo klausimus. Vienas iš šio tikslo rezultatų – Briuselio II Reglamentas ir Briuselio IIA Reglamentas priėmimas.

Pažymėtina, jog Briuselio IIA Reglamentas 21 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad valstybėje narėje priimtas teismo sprendimas pripažįstamas kitose valstybėse narėse *netaikant jokių specialių procedūrų*.³⁴ Ši nuostata reiškia principinę poziciją, jog kitos valstybės narės sprendimui nėra taikoma jokia speciali jo pripažinimo procedūra³⁵. Vadinasi, Briuselio IIA Reglamentas įtvirtina ir automatinį užsienio valstybių teismų sprendimų pripažinimo būdą *ipso jure*, kai faktiškai galiojantis priėmimo valstybėje teismo sprendimas automatiškai, be specialių pripažinimo procedūrų, pripažįstamas ir vykdomas kitose valstybėse narėse.³⁶ Jokia speciali procedūra netaikoma atnaujinant valstybės narės civilinio statuso dokumentus remiantis teismo sprendimu dėl santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium (separacija) ar santuokos pripažinimo negaliojančia, priimtu kitoje valstybėje narėje, ir kuris negali būti apskūstas apeliacine tvarka pagal tos valstybės narės teisę. Kiekvienas suinteresuotas asmuo gali kreiptis į kitos valstybės teismą dėl sprendimo pripažinimo ar nepripažinimo (*exequatur* procedūra) ir šiuo atveju vykdančios valstybės narės teismas, kompetentingas nagrinėti šį klausimą, bus nustatomas pagal nacionalines taisykles³⁷.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Briuselio IIA Reglamente pateikiamas ribotas ir baigtinis pagrindų, kuriais remiantis vykdančiosios valstybės teismas gali atsisakyti kitoje valstybėje priimtą sprendimą paskelbti vykdytinu, sąrašas. Tuo siekiama, kad minimizuoti galimus atsisakymo vykdyti

³⁴ Pažymėtina, jog šiame darbe nenagrinėjamos Briuselio IIA reglamento nuostatos, susiję su konkrečiais bylų nagrinėjimo klausimais – nuo bylos iškėlimo iki *lis pendens* bei jurisdikcijos klausimų, kadangi išsprendus šiuos sąlyginai nesudėtingus klausimus, byla iš esmės valstybėje narėje nagrinėjama pagal nacionalinius įstatymus įvertinant specialiąsias Briuselio IIA reglamento nuostatas, dalis kurių, pavyzdžiui, pareiga išklausti vaiką, yra įtvirtintos praktiškai kiekvienos valstybės narės nacionaliniuose įstatymuose.

³⁵ Tačiau ji nesudaro pagrindo teigti, jog Europos Sąjungos valstybėse narėse nebeliko teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo instituto, jog visi sprendimai vykdomi automatiškai ir pan. L. Gumuliauskienė straipsnyje „Lietuvos teismų sprendimų pripažinimo užsienio valstybėse aspektai“ teigia, kad „šis kitų ES valstybių narių teismų sprendimų pripažinimas, grindžiamas valstybių narių tarpusavio pasitikėjimu bei vykdomo teisingumo pripažinimu, gali būti ir yra deklaruojamas tik iki tam tikro momento, t.y. iki tol, kol vienoje ES valstybėje narėje priimta ir, kaip teigiama reglamentuose, kitose ES valstybėse narėse pripažįstama teismo sprendimą atsiranda būtinybė įvykdyti priverstine tvarka“. (Jurisprudencija. Vilnius: Mokslo darbai 69 (61), 2005. P. 68).

³⁶ Hartmut Linke. Internationales Zivilprozessrecht. Köln: O.Schmidt, 2001. P. 160.

³⁷ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 818 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad prašymas dėl leidimo vykdyti Europos Sąjungos valstybės narės teismo sprendimą yra pateikiamas Lietuvos apeliaciniam teismui.

sprendimus kitoje valstybėje narėje atvejus ir tokiu būdu užtikrinti efektyvų valstybių narių priimtų teismo sprendimų vykdymą.

Briuselio IIa Reglamento 22 straipsnyje nurodyta, jog teismo sprendimas dėl santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium (separacija) ar santuokos pripažinimo negaliojančia nepripažįstamas tik tais atvejais, jeigu toks pripažinimas akivaizdžiai prieštarauja valstybės narės, kurioje prašoma jį pripažinti, viešajai tvarkai³⁸ arba jis buvo priimtas neatvykus į teismą, jei bylos iškėlimo ar lygiavertis dokumentas atsakovui nebuvo įteiktas laiku ir tokiu būdu, kad atsakovas turėtų pakankamai laiko pasiruošti savo gynybai, išskyrus tuos atvejus, kai nustatoma, kad atsakovas nedviprasmiškai pritarė teismo sprendimui arba jis yra nesuderinamas su teismo sprendimu, priimtu byloje tarp tų pačių šalių toje valstybėje narėje, kurioje prašoma pripažinti teismo sprendimą arba jis yra nesuderinamas su teismo sprendimu, anksčiau priimtu kitoje valstybėje narėje arba ne valstybėje narėje tarp tų pačių šalių, tačiau tik tuo atveju, jeigu ankstesnis teismo sprendimas atitinka būtinas pripažinimo sąlygas valstybėje narėje, kurioje prašoma jį pripažinti.

Išanalizavus pirmiau nurodytus pagrindus pripažintina, jog jų sąrašas yra minimalus ir šie atsisakymo sprendimą pripažinti bei vykdyti pagrindai susiję su esminių asmens teisių į teisminę gynybą civilinio proceso metu pažeidimu, taip pat su kiekvienos valstybės suverenių galių apsaugos principais. Akivaizdu, jog tais atvejais, jeigu sprendimo vykdymas pažeistų vykdančiosios valstybės narės viešąją tvarką, t.y. jos imperatyvias teisės normas, įtvirtintą demokratinę valdymo sistemą ar kitus panašius esminius principus, būtų pažeisti valstybės suverenumo pagrindai, apribotos teisės ir pareigos nustatyti bei palaikyti esminius visuomenės funkcionavimo principus ir pan. Be abejo, teismo sprendimai negali būti pripažįstami ir vykdomi tais atvejais, kai sprendžiant bylą buvo pažeisti visuotinai pripažinti civilinio proceso principai. Vienas iš jų – teisės būti išklaustam (*audiatur et altera pars*) principas. Jeigu sprendimas priimamas neišklausius kitos ginčo šalies, negali būti kalbama apie tai, jog teismas veikė objektyviai, nešališkai bei priėmė teisingą ir pagrįstą sprendimą. Kiti šios kategorijos bylų nepripažinimo pagrindai iš esmės susiję su tuo, kad pirmiau jau buvo priimti atitinkami sprendimai tarp tų pačių ginčo šalių. Todėl tokiais atvejais pripažintina, jog ne tik kad nebuvo prielaidų apskritai nagrinėti bylą, bet ir nėra galimybių įvykdyti teismo sprendimą.

³⁸ Problema gali kilti, kai teismo sprendimą turinčios vykdyti valstybės narės teismas nustato, kad sprendimą priėmė nekompetentingas teismas. Ar galima tokią situaciją laikyti viešosios tvarkos pažeidimu? Greičiausiai ne, nes Europos Teisingumo Teismas ne vienoje byloje nurodė, jog jurisdikcijos taisyklės neįeina į viešosios tvarkos sąvoką. Šiuo aspektu svarbios bylos: EuGH 28.03.2000 Rs C-7/98 Krombach/Bamberski, EuGHE 2000 I 1953, EuGH 6.6.2000 Rs C-80/00 Italien Lester/WECO Polstermobel GmbH&Co, EuGHE 2002 I 4995.

Briuselio IIA Reglamento 23 straipsnyje pateiktas taip pat baigtinis pagrindų, kuriems esant teismo sprendimas, susijęs su tėvų pareigomis, nepripažįstamas, sąrašas. Jis yra platesnis nei pirmiau nurodyti pagrindai. Briuselio IIA Reglamento 23 straipsnyje numatyta, kad sprendimas nepripažįstamas, jeigu toks pripažinimas akivaizdžiai prieštarauja valstybės narės, kurioje prašoma jį pripažinti, viešajai tvarkai, atsižvelgiant į tai, kas naudingiausia vaikui arba išskyrus skubius atvejus, jis buvo priimtas nesuteikus vaikui galimybės būti išklausytam teisme, pažeidžiant pagrindinius valstybės narės, kurioje prašoma pripažinti teismo sprendimą, proceso principus arba jis buvo priimtas asmeniui neatvykus į teismą, jeigu neatvykusiam į teismą asmeniui bylos iškėlimo ar lygiavertis dokumentas nebuvo įteiktas laiku ir tokiu būdu, kad šis asmuo turėtų pakankamai laiko pasiruošti savo gynybai, išskyrus tuos atvejus, kai nustatoma, kad toks asmuo nedviprasmiškai pritarė teismo sprendimui arba to paprašo bet kuris asmuo, teigiantis, kad teismo sprendimas pažeidžia jo tėvų pareigas, jei minėtas teismo sprendimas buvo priimtas pirmiau nurodytam asmeniui nesuteikus galimybės būti išklausytam arba jis nesuderinamas su teismo sprendimu, susijusiu su tėvų pareigomis, vėliau priimtu valstybėje narėje, kurioje prašoma pripažinti teismo sprendimą arba jis nesuderinamas su teismo sprendimu, susijusiu su tėvų pareigomis, vėliau priimtu kitoje valstybėje narėje arba ne valstybėje narėje, kurioje yra vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta, tačiau tik tuo atveju, jeigu vėliau priimtas sprendimas atitinka būtinas pripažinimo sąlygas valstybėje narėje, kurioje prašoma jį pripažinti arba jei buvo nesilaikoma Briuselio IIA Reglamento 56 straipsnyje nustatytos procedūros.³⁹

Pripažintina, jog tais atvejais, kai sprendžiamas klausimas dėl teismo sprendimų, susijusių su tėvų pareigomis vaikas, pripažinimo bei vykdymo klausimas, ypatingas dėmesys turi būti skiriamas vaiko teisių apsaugai. Manytina, jog būtent dėl šios priežasties nepripažinimo pagrindų šios kategorijos byloje sąrašas yra ilgesnis.

Svarbu ir tai, jog yra dvi išimtys, kai Briuselio IIA Reglamentas nereikalauja *exequatur* procedūros ir teismo sprendimas vykdytinas netaikant jokių procedūrų. Šios išimtys yra susiję su bendravimo teisėmis ir su vaiko grąžinimu po jo pagrobimo. Šie atvejai bus analizuojami vėliau.

³⁹ Briuselio IIA reglamento 56 straipsnyje nustatyta vaiko įkurdinimo kitoje valstybėje narėje tvarka ir čia numatyta, kad tais atvejais, kai jurisdikciją turintis teismas pagal 8 – 15 straipsnius svarsto vaiko įkurdinimą į globos instituciją ar šeimą ir tas įkurdinimas turi vykti kitoje valstybėje narėje, pirmiausia jis turi konsultuotis su pastarosios valstybės narės, kurioje valdžios institucijos įsikišimas toje valstybėje narėje yra reikalingas savose bylose dėl vaiko įkurdinimo, centrine institucija ar kita jurisdikciją turinčia institucija. Pirmiau nurodytas sprendimas dėl vaiko įkurdinimo gali būti daromas prašančioje valstybėje, jei prašomosios valstybės kompetentinga institucija sutinka dėl to skyrimo. Konsultavimosi ar sutikimo davimo tvarką reglamentuoja prašomosios valstybės nacionalinė teisė. Kai jurisdikciją pagal 8–15 straipsnius turinti institucija skiria vaiką į šeimą ir kai toks įkurdinimas turi vykti kitoje valstybėje narėje ir kai valdžios institucijos įsikišimo nereikia toje valstybėje narėje savose bylose dėl vaiko įkurdinimo, ji praneša apie tai centrinei institucijai ar kitai jurisdikciją turinčiai institucijai pastarojoje valstybėje.

Vykdančiosios valstybės atitinkamam teismui⁴⁰ pateikus Briuselio IIa Reglamento 37 straipsnyje numatytus dokumentus, šis teismas neturi teisės peržiūrėti ar kvestionuoti kilmės valstybės teismo jurisdikcijos⁴¹. Teismo sprendimas jokiais aplinkybėmis negali būti peržiūrimas iš esmės. Svarbu ir tai, jog vykdančiosios valstybės teismas, gavęs atitinkamus dokumentus, turi kriterijus, kuriais vadovaujantis jis išsprendžia taikytinos teisės skirtumus, kurie ypatingai aktualūs santuokos nutraukimo bylose. Briuselio IIa Reglamento 25 straipsnyje numatyta, jog pripažinti teismo sprendimą negali būti atsisakyta dėl to, kad pagal valstybės narės, kurioje prašoma sprendimą pripažinti, teisę remiantis tais pačiais faktais neleidžiama santuokos nutraukti, gyventi skyrium ar santuoką pripažinti negaliojančia.

Atlikus Briuselio IIa Reglamento nuostatų, susijusių su vykdančiosios valstybės narės teismų galiomis pripažįstant kitos valstybės narės teismų sprendimus bei paskelbiant juos vykdytiniais, teigtina, jog vykdančiosios valstybės narės teismas, sprendžiantis šiuos klausimus, privalo patikrinti, ar nėra absoliučių valstybės narės teismo sprendimo nepripažinimo pagrindų, nurodytų Briuselio IIa Reglamento 22 ir 23 straipsniuose, tačiau neturi teisės kvestionuoti tokio teismo sprendimo teisingumo, atitikties nacionalinei teismų praktikai ar pan. Be to, vykdančiosios valstybės teismas turi imtis visų protingų priemonių, kad prašymas būtų išspręstas nevilkinant sprendimo priėmimo terminų. Tik labai ribotais atvejais vykdančiosios valstybės teismas turi teisę sustabdyti bylą.⁴² Pripažintina, jog tokios teismo sprendimo vykdymo taisyklės sudaro sąlygas veiksmingai įvykdyti vienos valstybės narės teismo sprendimą kitoje valstybėje narėje ir tokiu būdu užtikrinti, kad teisingumas būtų realiai įgyvendintas.

Bet kuri šalis gali apeliacine tvarka apskųsti sprendimą dėl prašymo paskelbti teismo sprendimą vykdytinu per vieną mėnesį⁴³ nuo jo įteikimo. Apeliacinis skundas paduodamas teismui,

⁴⁰ Briuselio IIa reglamento 29 straipsnio 2 dalis nurodo, jog vietinė jurisdikcija nustatoma atsižvelgiant į asmens, kurio atžvilgiu prašoma vykdyti teismo sprendimą, nuolatinę gyvenamąją vietą arba pagal bet kurio vaiko, su kuriuo susijęs minėtas prašymas, nuolatinę gyvenamąją vietą.

⁴¹ Briuselio IIa reglamentas įtvirtina *revision au fond* taisyklę, reiškiančią, jog pripažįstančios valstybės narės teismas, sprenddamas klausimą dėl kitos valstybės narės teismo sprendimo pripažinimo, neturi teisės iš esmės tikrinti, ar sprendimą priėmusios valstybės narės teismas tinkamai išsprendė bylą. Tarptautinė doktrina bei teismų praktika šią taisyklę aiškina pakankamai plačiai – pripažįstančioje valstybėje narėje neturi būti tikrinamas nei pats procesas, nei sprendime nurodytos faktinės ir teisinės aplinkybės. Šią poziciją patvirtina ir Reinhold Geimer veikale *Internationales Zivilprozessrecht*. Koln: O.Schmidt, 2001. P. 891.

⁴² Briuselio IIa reglamento 27 straipsnyje numatyta, kad valstybės narės, kurioje prašoma pripažinti kitoje valstybėje narėje priimtą teismo sprendimą, teismas gali bylos nagrinėjimą sustabdyti, jeigu teismo sprendimas buvo apskustas apeliacine tvarka. Valstybės narės, kurioje prašoma pripažinti Airijoje arba Jungtinėje Karalystėje priimtą teismo sprendimą, teismas gali bylos nagrinėjimą sustabdyti, jeigu kilmės valstybėje narėje sprendimo vykdymas sustabdomas dėl apeliacinio skundo.

⁴³ Jeigu šalies, kurios atžvilgiu prašoma vykdyti sprendimą, nuolatinė gyvenamoji vieta yra kitoje valstybėje narėje nei valstybė narė, kurioje sprendimas buvo paskelbtas vykdytinu, terminas apeliaciniam skundui paduoti yra du mėnesiai ir skaičiuojamas nuo įteikimo minėtai šaliai asmeniškai arba pristatymo į jos gyvenamąją vietą dienos. Laikotarpis negali būti pratęstas dėl atstumo.

esančiam sąrašė, kurį kiekviena valstybė narė praneša Komisijai pagal Briuselio Ila Reglamente 68 straipsnį⁴⁴. Jeigu pareiškėjas paduoda apeliacinį skundą dėl sprendimo paskelbimo vykdytinu, šalis, kurios atžvilgiu prašoma vykdyti sprendimą, kviečiama atvykti į apeliacinį teismą. Tokiu būdu realizuojamas *audiatur et altera pars* principas. Minėtam asmeniui neatvykus, teismas bylą sustabdo, kol nustatoma, ar atsakovas bylos iškėlimo ar lygiavertį dokumentą galėjo gauti laiku, kad turėtų pakankamai laiko pasiruošti savo gynybai, arba kad šiuo tikslu buvo imtasi visų būtinų priemonių. Teismas, kuriam paduodamas apeliacinis skundas, šalies, kurios atžvilgiu prašoma vykdyti teismo sprendimą, prašymu gali sustabdyti bylą, jeigu kilmės valstybėje narėje buvo paduotas paprastas apeliacinis skundas arba jeigu terminas apeliaciniam skundui paduoti dar nesibaigė. Pastaruoju atveju teismas gali nurodyti terminą, per kurį turi būti paduotas apeliacinis skundas⁴⁵.

Visi teismo sprendimai vykdančiojoje valstybėje narėje vykdomi pagal jos nacionalinę teisę.

Pirmiau minėta, kad tam tikrų teismo sprendimų dėl bendravimo teisių ir tam tikrų teismo sprendimų, reikalaujančių sugrąžinti vaiką, vykdytinumo tvarkai Reglamente skirtos specialios normos. Toks specialus reglamentavimas būtinas atsižvelgiant į pirmiau nurodytų klausimų specifiskumą, taip pat į poreikį užtikrinti, kad vaikas, tėvams gyvenant atskirai skirtingose valstybėse narėse, galėtų bendrauti su visais tėvų pareigų turėtojais.

Reglamento 41 straipsnyje įtvirtinta taisyklė, kad bendravimo teisės, suteiktos valstybėje narėje priimtu vykdytinu teismo sprendimu, yra pripažįstamos ir vykdomos kitoje valstybėje narėje nereikalaujant skelbti vykdytinu ir be galimybės ginčyti jo pripažinimą, jei tas teismo sprendimas buvo patvirtintas pažymėjimu kilmės valstybėje narėje pagal šio straipsnio 2 dalį. Net jei nacionalinė teisė nenustato teismo sprendimo, suteikiančio bendravimo teises, vykdymo teisės aktų nustatyta tvarka, kilmės teismas gali paskelbti teismo sprendimą vykdytinu, nepaisydamas jokio apeliacinio skundo.

Pažymėtina, kad kilmės valstybės narės teisėjas išduoda 41 straipsnio 1 dalyje nurodytą pažymėjimą, naudodamas Reglamento III priedo tipinę formą (bendravimo teisių⁴⁶ pažymėjimas) tik tuomet, kai teismo sprendimas buvo priimtas asmeniui neatvykus į teismą, neatvykusiam į teismą

⁴⁴ Lietuvos Respublikoje toks skundas paduodamas Lietuvos apeliaciniam teismui. Skundą nagrinėja trijų teisėjų kolegija, tačiau kolegijoje pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 818 straipsnio 6 dalį negali būti prašymą nagrinėjusio teisėjo.

⁴⁵ Jeigu teismo sprendimas buvo priimtas Airijoje arba Jungtinėje Karalystėje, bet kurios formos apeliacinis skundas, paduotas kilmės valstybėje narėje, pagal Briuselio Ila reglamento 35 straipsnio 1 dalį laikomas paprastu apeliaciniu skundu.

⁴⁶ Bendravimo teisių turinys yra kiekvienos konkrečios bylos nagrinėjimo dalykas, tačiau galima teigti, jog tam tikros bendravimo teisės yra universalios pobūdžio. Prie tokių teisių priskirtina teisė ribotam laikui vaiką išvežti į kitą valstybę pas teisių turėtoją, teisė su vienu iš tėvų bendrauti telefonu, elektroninėmis formomis ir pan.

asmeniui bylos iškėlimo ar lygiavertis dokumentas buvo įteiktas laiku ir tokiu būdu, kad šis asmuo turėtų pakankamai laiko pasiruošti savo gynybai, arba tam asmeniui tas dokumentas buvo įteiktas, bet nesilaikant šių sąlygų, vis tiek nustatoma, kad toks asmuo nedviprasmiškai pritarė teismo sprendimui ir visoms suinteresuotoms šalims buvo suteikta galimybė būti išklaustytiems, ir vaikui buvo suteikta galimybė būti išklaustamam, išskyrus atvejus, kai to nedera daryti dėl jo amžiaus ar brandumo laipsnio. Pažymėjimas užpildomas teismo sprendimo kalba⁴⁷. Jei bendravimo teisės yra susijusios su tarpvalstybine situacija priimant teismo sprendimą (pavyzdžiui, vaiko tėvai, kurių santuoka nutraukiama, gyvena skirtingose valstybėse narėse ir reikia išspėsti vaiko gyvenamosios vietos klausimą), pažymėjimas išduodamas *ex officio*, kai teismo sprendimas tampa vykdytinu, net jei tik laikinai. Jei situacija vėliau įgyja tarpvalstybinį pobūdį, pažymėjimas išduodamas vienos iš šalių prašymu. Manytina, jog teisėjas, atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes ir matydamas, kad ateityje situacija gali įgyti tarpvalstybinį pobūdį, galėtų išduoti pažymėjimą. Tokiu atveju būtų eliminuota tėvų pareigų turėtojo pareiga pakartotinai kreiptis į teismą ir prašyti išduoti pažymėjimą.

Pirmiau pateiktų nuostatų analizė leidžia daryti išvadą, kad Briuselio IIa Reglamentas sudarys palankias teises naudotis bendravimo teisėmis tarpvalstybinėse situacijose bei užtikrins, kad teismo sprendimas dėl bendravimo teisių, priimtas vienoje valstybėje narėje, būtų tiesiogiai pripažįstamas bei vykdomas kitoje valstybėje narėje, jeigu prie sprendimo pridėtas nustatytos formos pažymėjimas. Ši nauja taisyklė suponuoja, kad jau nebereikia prašyti *exequatur* ir nebegalima ginčyti teismo sprendimo pripažinimo. Naujoji procedūra neužkerta kelio prašyti teismo sprendimo pripažinimo prašant *exequatur* pagal atitinkamas Briuselio IIa Reglamento normas.

Svarbu, jog pažymėjimo išdavimas negali būti apskūstas. Jei kilmės valstybės narės teismas užpildydamas pažymėjimą suklydo, galima prašyti jį ištaisyti.

Pridėjus pažymėjimą prie teismo sprendimo aišku, jog bendravimo teisių turėtojas gali prašyti jį vykdyti kitoje valstybėje narėje be *exequatur*. Be to, kita šalis negali prieštarauti dėl teismo sprendimo pripažinimo. Vadinasi, jam netaikomi Briuselio IIa Reglamento 23 straipsnyje numatyti sprendimo nepripažinimo pagrindai. Teigtina, jog pažymėjimas užtikrina, kad teismo sprendimas pripažinimo ir vykdymo tikslams būtų traktuojamas kitoje valstybėje narėje kaip priimtas toje valstybėje narėje. Tačiau šiuo atveju siekiant išvengti praktinių jo taikymo sunkumų, kurie gali atsirasti dėl to, jog pažymėjime per mažai informacijos apie bendravimo teisių turinį, vykdymo valstybės narės teismai gali duoti praktinių nurodymų dėl naudojimosi bendravimo teisėmis

⁴⁷ Pažymėjime ne tik nurodoma, ar buvo laikomasi pirmiau nurodytų procesinių sąlygų, bet ir pateikiama praktinio pobūdžio informacija, skirta teismo sprendimų vykdymo palengvinimui: tėvų pareigų turėtojų ir vaikų pavardės, adresai, naudojimosi bendravimo teisėmis praktiniai nurodymai, konkretūs įpareigojimai tėvų pareigų turėtojams ir pan. Visi pažymėjime nurodyti įpareigojimai dėl bendravimo teisių iš principo yra tiesiogiai vykdytini.

organizavimo (Briuselio IIA Reglamento 48 straipsnis). Teigtina, jog tokių praktinių nurodymų davimo teisė jokiū būdu nereikia vykdymo valstybės teismo teisės iš esmės peržiūrėti bylą, priešingu atveju būtų apsunkintas Briuselio IIA Reglamento tikslų praktinis realizavimas.

Kitas specialus atvejis, kai bendroji vykdymo procedūra netaikoma, susijęs su vaikų grobimais. Specialiu teisiniu reguliavimu siekiama tėvus atgrasinti nuo vaikų grobimo ir maksimaliai efektyvinti pagrobto vaiko gražinimo taisyklės. Briuselio IIA Reglamento 42 straipsnyje numatyta, kad vaiko sugražinimas, pareikalautas valstybėje narėje priimtu vykdytinu teismo sprendimu, yra pripažįstamas ir vykdomas kitoje valstybėje narėje nereikalaujant jo skelbti vykdytinu ir be galimybės ginčyti jo pripažinimą, jei tas teismo sprendimas buvo patvirtintas pažymėjimu kilmės valstybėje narėje pagal šio straipsnio 2 dalį. Net jei nacionalinė teisė nenustato teismo sprendimo, reikalaujančio vaiko sugražinimo vykdymo įstatymo nustatyta tvarka, kilmės teismas gali paskelbti teismo sprendimą vykdytinu, nepaisydamas jokio apeliacinio skundo. Tačiau kilmės valstybės narės teisėjas, priėmęs teismo sprendimą, išduoda nurodytą pažymėjimą tik tuo atveju, jeigu vaikui buvo suteikta galimybė būti išklaustytam, išskyrus atvejus, kai to nedera daryti dėl jo amžiaus ar brandumo laipsnio ir šalims buvo suteikta galimybė būti išklaustytomis, ir teismas, priimdamas savo sprendimą, atsižvelgė į priežastis ir įrodymus, kuriais grindžiama nutartis pagal 1980 m. spalio 25 d. Hagos konvencijos 13 straipsnį⁴⁸. Kilmės valstybės narės teisėjas tą pažymėjimą išduoda savo iniciatyva, naudodamas tipinę Briuselio IIA Reglamento IV priedo formą - vaiko (-ų) sugražinimo pažymėjimas. Pažymėjimas užpildomas teismo sprendimo kalba.⁴⁹

Apibendrinant Briuselio IIA Reglamente įtvirtintas sprendimų pripažinimo bei vykdymo procedūras, pripažintina, jog šiame dokumente įtvirtintos taisyklės sudaro realias galimybes greitai ir efektyviai išspręsti vienoje valstybėje priimto sprendimo pripažinimo bei vykdymo klausimą kitoje valstybėje narėje. Šis tikslas pasiekiamas minimizuojant pagrindų, dėl kurių galima atsisakyti pripažinti ir vykdyti teismo sprendimą, sąrašą, taip pat numatant, jog vykdančiosios valstybės narės

⁴⁸ Jei teismas arba kuri nors kita institucija imasi priemonių užtikrinti vaiko apsaugą jį gražinus į jo nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę, pažymėjime tokios priemonės išsamiai nurodomos. Pažymėjime taip pat pateikiama informacija apie asmenį, kuriam vaikas turi būti sugražintas, informacija apie procesinių reikalavimų laikymąsi ir pan.

⁴⁹ Atsižvelgiant į reikalavimus darbo apimčiai, Briuselio IIA reglamento nuostatos, susiję su sprendimų dėl vaikų sugražinimo, pripažinimo bei vykdymu nebus detalčiai analizuojamos. Paminėtina, jog šių sprendimų pripažinimas bei vykdymas iš esmės nesiskiria nuo sprendimų, susijusių su bendravimo teisėmis, pripažinimo ir vykdymo. Svarbu ir tai, jog teismas visada privalo nuspręsti gražinti vaiką, jeigu jam gali būti užtikrinta apsauga kilmės valstybėje narėje. Sprendimas dėl vaiko gražinimo turi būti priimtas per šešias savaites nuo pareiškimo pateikimo.

Tais atvejais, kai teismas nusprendžia, kad vaikas neturi būti gražintas, jis privalo savo sprendimo kopiją nusiųsti kilmės valstybės narės kompetentingam teismui. Kilmės valstybės narės teismas pateikia šią informaciją šalims ir paprašo šalių per tris mėnesius pateikti savo poziciją dėl vaiko globos klausimo nagrinėjimo. Jeigu pozicijos negauna, kilmės valstybės narės teismas užbaigia bylą. Jeigu gauna – ji nagrinėjama Briuselio IIA reglamente numatyta tvarka.

Sprendžiant vaiko gražinimo klausimus valstybių narių teismai privalo prisiminti, jog Briuselio IIA reglamento 11 straipsnio 2-5 dalys yra aukštesnės teisinės galios nei atitinkamos 1980 m. Hagos konvencijos nuostatos.

teismas neturi teisės nagrinėti bylą iš esmės, kvestionuoti sprendimą priėmusio teismo jurisdikciją ir pan. Pirmiau nurodytais specialiais atvejais (bendravimo teisės, vaikų grobimas) Briuselio IIA Reglamentas dar labiau minimizuoja teisminių procedūrų kiekį. Teismo sprendimą priėmusiam teismui išdavus reglamente nustatytos formos pažymėjimą, jis yra tiesiogiai vykdytinas dokumentas kitoje valstybėje narėje. Svarbu ir tai, kad Briuselio IIA Reglamentas ir Įstatymo 3 straipsnis įtvirtina išimtis iš bendros LR CPK taisyklės, kad Lietuvoje gali būti vykdomi tik pripažinti užsienio valstybių teismų sprendimai, nes išplečia vykdomųjų dokumentų sąrašą.

Šioje darbo dalyje jau užsiminta, jog Briuselio IIA Reglamentas (41 ir 42 straipsniai, skirti bendravimo teisėms ir pagrobtų vaikų sugrąžinimui) numato, jog valstybės narės teismai gali išduoti specialios formos dokumentus – pažymėjimus, kurie savo juridine galia iš esmės prilygsta vykdančiosios valstybės narės priimtiems sprendimams. Šių dokumentų nereikia legalizuoti ar atlikti kitų panašių formalumų. Norint juos vykdyti netaikoma *exequatur* procedūra. Jų išdavimas neskundžiamas apeliacine tvarka. Šių pažymėjimų formos ir turinio reikalavimai nurodyti Briuselio IIA Reglamento III ir IV prieduose. Atsižvelgiant į tai, kad apie šiuos specialius dokumentus jau buvo kalbama analizuojant teismų sprendimų pripažinimą bei vykdymą, pakartotinai šis klausimas nebus analizuojamas.

II. 4. Centrinų institucijų ir teismų bendradarbiavimas

Pirmiau nurodyta, jog vienas iš šio Briuselio IIA Reglamento tikslų – sukurti teisinį instrumentą valstybių narių centrinių institucijų ir teismų bendradarbiavimui su tėvų pareigomis susijusiose bylose. Briuselio IIA Reglamentas įpareigoja kiekvieną valstybę narę paskirti bent po vieną centrinę instituciją, kuri turi padėti taikyti šį Briuselio IIA Reglamentą.⁵⁰ Atsižvelgiant į tai, kad dalis Briuselio IIA Reglamento tikslų sutampa su 1980 m. spalio 25 d. Hagos konvencijos tikslais, manytina, jog valstybės narės centrine institucija turėtų paskirti instituciją, kuriai patiktas šios konvencijos taikymas. Teigtina, jog tokių institucijų paskyrimas skatintų naudotis jau sukaupta patirtimi (tarp jų – ir vaikų grobimo bylose).

⁵⁰ Briuselio IIA reglamento 53 straipsnyje numatyta, kad kiekviena valstybė narė paskiria vieną ar daugiau centrinių institucijų padėti taikyti šį reglamentą ir nurodo kiekvienos iš jų geografinę ar funkcinę jurisdikciją. Jei valstybė narė paskiria daugiau nei vieną centrinę instituciją, pranešimai paprastai siunčiami tiesiogiai atitinkamai jurisdikciją turinčiai institucijai. Kai pranešimas siunčiamas jurisdikcijos neturinčiai institucijai, pastaroji yra atsakinga už jo persiuntimą jurisdikciją turinčiai institucijai ir informavimą apie tai.

Briuselio IIA Reglamente numatyta, kad centrinės institucijos⁵¹ yra integruotos į Europos teisminių institucijų tinklą civilinėse ir komercinėse bylose, be to, jos privalo nuolat organizuoti susitikimus tam, kad aptartų Briuselio IIA Reglamento taikymo problemas bei apsiikeistų naudinga patirtimi. Pripažintina, jog centrinių institucijų bei teismų bendradarbiavimas⁵² turėtų sudaryti sąlygas ne tik veiksmingam, bet ir pakankamai vienodam Briuselio IIA Reglamento nuostatų taikymui.

2005 m. balandžio 21 d. Lietuvos Respublikos įstatymo Dėl 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, įgyvendinimo 5 straipsnyje numatyta, jog centrinėmis institucijomis reglamente numatytoms funkcijoms atlikti skiriamos Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Teisingumo ministerija atsakinga už teismų susižinojimo funkcijų atlikimą ir informacijos apie Lietuvos teisės nustatytas procedūrinės taisykles, susijusias su Reglamento įgyvendinimu, perdavimą. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija – už kitų, nei priskirtos Teisingumo ministerijai, Reglamente numatytų funkcijų įgyvendinimą. Atrodytų, Lietuva tinkamai pasirūpino centrinių institucijų paskyrimu. Tačiau šis pirmasis išpūdis apgaulingas, nes Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrė 2006 m. kovo 24 d. įsakymu Nr. A1-87 “Dėl įgaliotųjų suteikimo vykdyti centrinėms institucijoms priskirtas funkcijas vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos srityje pagal tarptautines konvencijas“ įgaliojo Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą vykdyti centrinei institucijai priskirtas funkcijas vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos srityje pagal Briuselio IIA Reglamento 55 ir 56 straipsnius. Akivaizdu, jog vadovaujantis teisėkūros principais, pirmiau nurodytos pareigos Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai turėjo būti priskirtos Įstatymu, o ne poįstatyminiu aktu. Manytina, jog šis netinkamas teisėkūros pavyzdys turėtų būti ištaisytas atitinkamomis nuostatomis papildant Įstatymą. Be to, apie centrinių institucijų pasikeitimą būtina informuoti ir Europos Komisiją, atsakingą už Briuselio IIA Reglamento įgyvendinimą, kad aktuali informacija apie centrinės institucijas taptų prieinama kitų ES valstybių narių paskirtoms centrinėms institucijoms bei teismams.

Nors Briuselio IIA Reglamente centrinių institucijų bei teismų bendradarbiavimo klausimams skiriama sąlyginai nedaug vietos, tačiau teigtina, jog Briuselio IIA Reglamentas įtvirtina pagrindines

⁵¹ Konkrečios centrinių institucijų funkcijos išvardintos Briuselio IIA reglamento 55 straipsnyje ir dėl magistriniam darbui keliamų apimties reikalavimų nebus detalai analizuojamos. Kaip svarbiausios paminėtinos šios funkcijos – informacijos rinkimas, tarpininkavimas sprendžiant tėvų pareigų turėtojų nesutarimus, tėvų pareigų turėtojų prašymų nagrinėjimas, vaiko įkurdinimo valstybėje narėje organizavimas ir pan.

⁵² Teismai taikydami Briuselio IIA reglamentą bendradarbiauja bei keičiasi informacija tuo atveju, kai iškykla bylos perdavimo kitos valstybės narės teismui klausimas, taip pat tam tikrais atvejais, susijusiais su vaikų grobimu.

bendradarbiavimui skirtas taisyklės. Be to, efektyviai funkcionuoja Europos teisminių institucijų tinklas. Visa kita – valstybių narių paskirtų institucijų iniciatyvumo, noro, aktyvumo klausimas. Be abejo, būtinas ir šių institucijų veiklos, susijusios su Briuselio IIa Reglamento nuostatų įgyvendinimu, tinkamas bei pakankamas finansavimas. Priešingu atveju, net ir turint iniciatyvių darbuotojų, materialinių išteklių stoka gali riboti bendradarbiavimo galimybes.

II. 5. Reglamento galiojimas laike, erdvėje ir asmenų atžvilgiu

Visuotinai pripažįstama, kad bet koks teisės aktas gali būti tinkamai taikomas ir jame įtvirtinti teisiniai bei socialiniai tikslai gali būti pasiekti tik tuo atveju, jeigu jį taikantys subjektai teisingai išsprendžia teisės akto galiojimo laike, erdvėje ir asmenų atžvilgiu klausimus. Todėl šioje darbo dalyje bus nagrinėjami nurodytieji klausimai.

Briuselio IIa Reglamentas taikomas nuo 2005 m. kovo 1 d.⁵³ visose Europos Sąjungos valstybėse narėse, išskyrus Daniją. Briuselio IIa Reglamento 64 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog šio Reglamento nuostatos taikomos tik iškeltoms byloms, dokumentams, tinkamai parengtiems arba užregistruotiems kaip autentiški dokumentai, ir šalių susitarimams, sudarytiems po 2005 m. kovo 1 d. Kadangi Briuselio IIa Reglamentas skirtas tęstinių santykių reglamentavimui, kyla pagrįstas klausimas, koks teisės aktas (-ai) ir kaip taikomas, jeigu sprendimas konkrečioje byloje priimtas arba byla iškelta iki Briuselio IIa Reglamento įsigaliojimo, o jis vykdomas jau po 2005 m. kovo 1 d. Šiuos Reglamento galiojimo laike klausimus reglamentuoja 64 straipsnio 2 – 4 dalys.

Teismų sprendimų pripažinimą be vykdymą reglamentuojančios Briuselio IIa Reglamento taisyklės bylose, iškeltose iki 2005 m. kovo 1 d., taikomos trijų kategorijų teismo sprendimams⁵⁴:

- 1) teismo sprendimams, priimtiems 2005 m. kovo 1 d. ir po šios datos bylose, iškeltose iki tos dienos, bet po Briuselio II Reglamento įsigaliojimo dienos;
- 2) teismo sprendimams, priimtiems iki 2005 m. kovo 1 d. bylose, iškeltose po Briuselio II Reglamento įsigaliojimo dienos, su sąlyga, jeigu jos patenka į Briuselio II reglamento taikymo sritį;
- 3) teismo sprendimams, priimtiems iki 2005 m. kovo 1 d., bet po Briuselio II reglamento įsigaliojimo bylose, iškeltose iki Briuselio II reglamento įsigaliojimo dienos⁵⁵.

⁵³ Briuselio IIa reglamento 72 straipsnyje nurodyta, jog dokumento 67, 68, 69, 70 straipsniai taikomi nuo 2004 m. rugpjūčio 1 d.

⁵⁴ Briuselio IIa reglamento pereinamojo laikotarpio nuostatų formalizuota schema pateikta šio darbo Priede Nr. 1.

⁵⁵ Primintina, jog Briuselio II reglamentas įsigaliojo 2001 m. kovo 1 d. 2004 m. gegužės 1 d. Europos Sąjungos narėmis tapo dešimt valstybių. Šioms valstybėms narėms Briuselio II reglamentas įsigaliojo 2004 m. gegužės 1 d.

Pažymėtina, jog pirmiau nurodytose bylų kategorijose priimti teismo sprendimai yra pripažįstami ir vykdomi laikantis Briuselio IIa Reglamento III skyriuje⁵⁶ numatytos tvarkos tik laikantis konkrečių sąlygų. Pirmą, sprendimą priėmęs teismas savo jurisdikcijos klausimą sprendė laikydamasis taisyklių, atitinkančių Briuselio IIa Reglamentą, Briuselio II Reglamentą arba tarp kilmės valstybės narės ir vykdančiosios valstybės narės taikomą konvenciją. Antra, dėl teismo sprendimų, priimtų iki 2005 m. kovo 1 d., jeigu jie susiję su santuokos nutraukimu, gyvenimu skyriumi, santuokos pripažinimu negaliojančia arba su tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams nagrinėjant nurodytas santuokos bylas.⁵⁷

Kyla klausimas, kada Briuselio IIa Reglamentas įsigaliojo valstybėse narėse. Ar Briuselio IIa Reglamentas iš karto, be jokių papildomų procedūrų (pavyzdžiui, atitinkamo įstatymo priėmimo) įsigaliojo valstybėse narėse 2004 m. rugpjūčio 1 d. Atsakyti į šį klausimą galima tik žinant reglamento kaip specifinio Europos Sąjungos teisės akto požymius bei jo teisinę galią⁵⁸. Kadangi Briuselio IIa Reglamentas yra tiesiogiai taikomas valstybėse narėse ir yra viršesnis už nacionalinę teisę, tai darytina išvada, jog valstybėse narėse jis įsigaliojo nuo 2004 m. rugpjūčio 1 d.⁵⁹

Minėta, jog šis Briuselio IIa Reglamentas taikomas visoms valstybėms narėms, išskyrus Daniją. Svarbu ir tai, kad Švedija ir Suomija priimat Briuselio IIa Reglamentą įgyvendino savo teisę, numatytą Briuselio IIa Reglamento 59 straipsnio 2 dalies a punktą ir pateikė atitinkamas deklaracijas, kurios pateiktos Briuselio IIa Reglamento VI Priede. Pagal Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, 59 straipsnio 2 dalies a punktą Švedija

⁵⁶ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Briuselio IIa Reglamento III skyrius reglamentuoja teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą. Jis aptariamoms teismo sprendimams taikomas visas, išskyrus naujas ketvirtojo skirsnio taisykles, kurios nereikalauja *exequatur* procedūros Briuselio IIa Reglamente nurodytą tam tikrų rūšių sprendimams.

⁵⁷ Pavyzdžiui, santuokos nutraukimo byla iškelta A valstybės narės teisme 2001 m. gruodžio 1 d. pagal Briuselio IIa reglamentą. Byloje taip pat nagrinėjamas tėvų pareigų abiejų sutuoktinių vaikams klausimas. Teismas 2004 m. sausio 1 d. priima sprendimą, suteikiantį vaiko globos teises motinai ir bendravimo teises tėvui. Vėliau motina su vaikais persikelia į B valstybę narę. Pirmu atveju, kai abi valstybės yra senosios Europos Sąjungos narės, Briuselio IIa Reglamento 64 straipsnio 3 dalies taisyklė leidžia tėvui prašyti, kad bendravimo teisės būtų tiesiogiai pripažįstamos ir vykdomos B valstybėje narėje be *exequatur* procedūros pagal Briuselio IIa Reglamento III skyriaus ketvirtą skirsnį, net jei byla iškelta po 2005 m. kovo 1 d. Antru atveju, kai bent viena iš valstybių narių yra naujoji valstybė narė, į Europos Sąjungą įstojusi 2004 m. gegužės 1 d., netaikomos jokios Briuselio IIa Reglamento 64 straipsnio pereinamojo laikotarpio taisyklės, nes teismo sprendimas priimtas iki Briuselio IIa reglamento įsigaliojimo naujosios valstybės narės. - Praktinis vadovas, kaip taikyti naująjį Briuselio II Reglamentą. Europos Bendrijos, 2005. P.8.

⁵⁸ EB sutarties 189 straipsnyje numatyta, jog Taryba ir Komisija *inter alia* gali priimti teisės aktus vadinamus reglamentais. Alan Tatham veikalė "Europos Sąjungos teisė" nurodo, kad esminė reglamento ypatybė yra jo visuotinis taikymas. Todėl reglamentas yra norminis, o ne individualus aktas, skirtas taikyti neapibrėžto spektro situacijose. Kadangi jis yra privalomas visas ir yra tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse, jo galiojimui nereikia tolesnės implementacijos nacionaliniu lygiu. – Alan Tatham. Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999. P. 49.

⁵⁹ Lietuva, siekdama tinkamai įgyvendinti Briuselio IIa Reglamentą, 2005 m. balandžio 21 d. priėmė Įstatymą. Tačiau šis Įstatymas Briuselio IIa Reglamento nuostatų nepakeitė, tik išsprendė praktines jo taikymo problemas (nustatytos centrinės institucijos, nurodyta, kokie teismai gali nagrinėti atitinkamas bylas ir pan.).

pareiškia, kad 1931 m. vasario 6 d. Konvencija, sudaryta tarp Danijos, Suomijos, Islandijos, Norvegijos ir Švedijos, apimanti tarptautinės privatinės teisės nuostatas dėl santuokos, įvaikinimo ir globos, kartu su jos Baigiamuoju protokolu santykiuose tarp Švedijos ir Suomijos visa bus taikoma vietoj šio reglamento reikalavimų. Analogiško turinio deklaraciją pateikė ir Suomija. Pripažintina, jog tokios deklaracijos esminių problemų Briuselio IIA Reglamento taikymui neturi, nes jos skirtos palaikyti dviejų valstybių nusistovėjusių santykių stabilumui ir aiškumui. Tuo tarpu, kai, pavyzdžiui, kils atitinkami klausimai tarp Suomijos ar Švedijos ir Ispanijos, jau bus taikomos Briuselio IIA Reglamento nuostatos.

Kalbant apie Briuselio IIA Reglamento galiojimą asmenims, pasakytina, jog jis taikomas atitinkamoje valstybėje narėje turintiems gyvenamąją vietą asmenims. Būtent nuolatinės gyvenamosios vietos principas yra pagrindinis kriterijus, sprendžiant Briuselio IIA Reglamento taikymo asmenų atžvilgiu klausimą. Tačiau kadangi apie Reglamento galiojimą asmenų atžvilgiu jau buvo rašyta analizuojant Briuselio IIA Reglamento taikymo sritį, todėl manytina, jog pakartotinis šio klausimo analizavimas nėra tikslingas ir būtinas.

Apibendrinant galima teigti⁶⁰, jog Briuselio IIA Reglamentas su tam tikromis pereinamojo laikotarpio išimtimis visas taikomas visose valstybėse narėse nuo 2005 m. kovo 1 d., išskyrus Daniją. Be to, Suomija ir Švedija yra pateikusios deklaracijas dėl Reglamento galiojimo šių valstybių tarpusavio santykių atžvilgiu. Kaip minėta, tai praktinių Reglamento taikymo sunkumų neturėtų sukelti, nes santykiuose su kitomis valstybėmis narėmis tiek Suomija, tiek Švedija šį Briuselio IIA Reglamentą turi taikyti.

⁶⁰ Pažymėtina, jog Briuselio IIA reglamente yra ir tam tikrų paaiškinamųjų nuostatų, padedančių išspręsti klausimus dėl Reglamento taikymo valstybėse narėse, kuriose yra ne viena teisės sistema (pavyzdžiui, Didžioji Britanija). Briuselio IIA reglamento 66 straipsnyje numatyta, jog kai valstybės narės skirtinguose teritoriniuose vienetuose galioja dvi ar daugiau teisės sistemų arba du ar daugiau taisyklių rinkinių, susijusių su bylomis, kurioms taikomas šis reglamentas bet kuri nuoroda į nuolatinę gyvenamąją vietą toje valstybėje narėje laikoma nuoroda į nuolatinę gyvenamąją vietą teritoriniame vienetė; bet kuri nuoroda į pilietybę arba, kalbant apie Jungtinę Karalystę, į nuolatinę gyvenamąją vietą, yra nuoroda į tos valstybės narės teisėje nurodytą teritorinį vienetą; bet kuri nuoroda į valstybės narės instituciją yra nuoroda į teritorinio vieneto toje valstybėje, kuri yra susijusi, instituciją; bet kuri nuoroda į prašomosios valstybės narės taisykles yra nuoroda į teritorinio vieneto, kuriame taikoma jurisdikcija, pripažinimas ar vykdymas, taisykles.

III. REGLAMENTAS IR LIETUVOS CIVILINIS PROCESAS

Kadangi šio darbo tikslas – ne tik išanalizuoti esmines Briuselio IIA Reglamento nuostatas, tačiau ir apžvelgti jo įtaką Lietuvos civiliniam procesui, ši darbo dalis ir skiriama minėto klausimo analizei.⁶¹

Pirmiausia atkreiptinas dėmesys į tai, kad šio Briuselio IIA Reglamento tinkamo įgyvendinimo užtikrinimui (nepaisant to, jog ES reglamentai valstybėse narėse taikomi tiesiogiai⁶²) Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Įstatymą.⁶³ Tai, kad dėl Briuselio IIA Reglamento įgyvendinimo priimtas atskiras įstatymas, liudija, jog šio teisės akto įgyvendinimas ir taikymas reikalauja papildomo teisinio reglamentavimo, LR CPK normos nėra visiškai suderintos su Briuselio IIA Reglamento nuostatomis.

Kadangi Briuselio IIA Reglamentas yra aukštesnės teisinės galios nei nacionaliniai įstatymai, tai, kilus jų taikymo neaiškumams, pirmenybė teikiama Briuselio IIA Reglamento normoms. Pažymėtina, jog tais atvejais, jeigu taikant atitinkamą reglamentą, jo nuostatų nepakanka arba jame yra normų, įpareigojančių reglamentą taikantį subjektą taikyti nacionalinę teisę, pastaroji ir turėtų būti taikoma. Vadinasi, reglamentai ir nacionaliniai įstatymai tam tikrais atvejais gali padėti efektyviai išspręsti konkrečius klausimus⁶⁴.

Įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog įstatymas nustato su Briuselio IIA Reglamento įgyvendinimu susijusius bylų dėl neteisėtai išvežto ar kitoje, negu jis nuolat gyveno, valstybėje narėje laikomo vaiko grąžinimo, prašymų dėl naudojimosi bendravimo teisėmis nagrinėjimo, Europos Sąjungos valstybių narių, išskyrus Danijos Karalystę, (toliau – valstybė narė) teismų

⁶¹ Pažymėtina, jog Lietuvos teismų praktikos dėl Briuselio IIA reglamento taikymo nepavyko gauti, todėl šioje darbo dalyje pateikiamos išvados ar pastebėjimai paremti dokumentų analize, o ne jų praktinio taikymo pavyzdžiais.

⁶² Europos Sąjungos enciklopediniame žinyne nurodoma, jog reglamentas – vienas iš Europos Bendrijos steigimo (Romos) sutarties 249 straipsnyje numatytų EB institucijų leidžiamų teisės aktų, kurie yra privalomi ir tiesiogiai taikomi visose valstybėse narėse. Plačiau žr.: Europos Sąjungos enciklopedinis žinydas. Sudarė Gediminas Vitkus. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 271.

⁶³ Iki šiol Lietuvos Respublikos Seimas yra priėmęs tik du įstatymus, skirtus ES reglamentų įgyvendinimui. Vienas iš įstatymų skirtas Reglamento įgyvendinimui (Įstatymas dėl 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, įgyvendinimo. // Valstybės žinios. 2005, Nr. 58-2004), taip pat Įstatymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, sukuriančio neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą, įgyvendinimo (Įstatymas dėl 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 805/2004, sukuriančio neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą, įgyvendinimo. // Valstybės žinios. 2005, Nr. 58-2005).

⁶⁴ Pažymėtina, jog Europos Sąjungos institucijos, priimdamos reglamentus, neturi tikslo juose dubliuoti nacionalinių įstatymų nuostatas. Priešingai, siekiama sukurti bendras taisykles, kurios, nepažeidžiant jų esmės ir tikslų, gali būti detalizuotos nacionaliniuose įstatymuose arba atitinkamos ES reglamentų nuostatos gali būti praktiškai įgyvendinamos pasinaudojant nacionalinės teisės instrumentais. Pavyzdžiui, nematyti, jog būtų racionalu reglamentuose nustatyti detalią procesinių dokumentų įteikimo tvarką ir pan.

išduotų pažymėjimų vykdymo ypatumus ir centrinės institucijas, atliekančias Briuselio IIA Reglamente nustatytas funkcijas.

Įstatymo 2 straipsnis skirtas neteisėtai išvežto vaiko grąžinimo klausimams. Tokio pobūdžio bylos yra teisingos apygardų teismams ir sprendžiamos Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau vadinama – CPK) XXXIX skyriuje nustatyta, t.y. supaprastinto proceso tvarka tiek, kiek šis Įstatymas nenustato kitaip (pavyzdžiui, Įstatymas numato, jog tokias bylas turi nagrinėti apygardos teismai, o atitinkamas CPK skyrius numato, jog šios bylos teisingos apylinkių teismams). Pažymėtina, jog nagrinėjant šias bylas, teismas privalo pavesti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pateikti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.178 straipsnyje nurodytą išvadą dėl ginčo. Šiuo atveju manytina, jog praktikoje tokią išvadą turėtų parengti konkrečios vaiko gyvenamosios vietos vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojai, kuriems žinoma reali situacija, o Socialinės apsaugos ir darbo ministerija tokią išvadą turėtų patvirtinti ir pateikti bylą nagrinėjančiam teismui. Šią nuomonę patvirtina ir Socialinės apsaugos ir darbo ministrės 2006 m. kovo 26 d. įsakymo Nr. A1-87⁶⁵ (toliau vadinama – Įsakymas) nuostata, kad išvadas dėl pirmiau nurodytų ginčų turi pateikti Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba⁶⁶. Tokios bylos turi būti išnagrinėtos ne vėliau kaip per šešias savaites nuo pareiškimo pateikimo – būtent toks terminas numatytas Briuselio IIA Reglamente, į kurio 11 straipsnį daroma nuoroda Įstatymo 2 straipsnio 4 dalyje ir kuris tiesiogiai taikytinas nagrinėjant šios kategorijos civilines bylas Lietuvos teismuose.

Valstybės narės teismo sprendimai dėl bendravimo teisių ir dėl vaiko grąžinimo yra vykdytini dokumentai ir vykdomi pagal CPK VI dalyje (Vykdymo procesas) išdėstytas taisykles tiek, kiek Įstatymas nenustato kitaip. Įstatyme numatyta viena išimtis - valstybėje narėje išduoti pažymėjimai, nurodyti Briuselio IIA Reglamento 41 ir 42 straipsniuose (bendravimo teisių pažymėjimas ir vaiko sugrąžinimo pažymėjimas), yra vykdytini dokumentai, t.y. Įstatymu išplečiamas LR CPK 584 straipsnyje pateikiamas vykdytinų dokumentų sąrašas. Visais kitais atvejais juos reikia vykdyti vadovaujantis nacionalinėmis vykdymo procesą reglamentuojančiomis normomis. Tačiau prieš tai valstybių narių teismų sprendimai, kurie nėra vykdytini dokumentai, turėtų būti pripažįstami CPK 818 straipsnyje nustatyta tvarka. Vadinasi, esant būtinybei valstybės

⁶⁵ 2006 m. kovo 26 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrės įsakymas Nr. A1-87 „Dėl įgaliojimų suteikimo vykdyti centrinėms institucijoms priskirtas funkcijas vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos srityje pagal tarptautines konvencijas“// Valstybės žinios. 2006, Nr. 37-1322.

⁶⁶ Toks teisinis reguliavimas, kai atitinkamos funkcijos poįstatyminiu aktu priskiriamos konkrečiai institucijai, laikytinas netinkamu teisėkūros proceso pavyzdžiu ir turėtų būti per įmanomai trumpiausius terminus eliminuotas atitinkamomis nuostatomis papildant Įstatymą ir jame įtvirtinant atitinkamas Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos funkcijas, susijusias su Briuselio IIA Reglamento įgyvendinimu.

narės priimtą teismo sprendimą pripažinti ir vykdyti Lietuvoje, pirmiausia reikia išsiaiškinti, ar tokių sprendimų pripažinimo ir vykdymo tvarka nereglamentuota atitinkamame ES reglamente. Jeigu atitinkamos kategorijos bylose priimtų sprendimų pripažinimą ir vykdymą reglamentuoja Briuselio IIA Reglamentas, jis turi būti ir taikomas. Taip užtikrinama reali Briuselio IIA Reglamento viršenybė prieš nacionalinius įstatymus. Ir tik tuo atveju, jeigu Briuselio IIA Reglamente pripažinimo ir vykdymo tvarka nenustatoma, Lietuvos teismas turės vadovautis atitinkamomis CPK VII dalies LX skyriaus ketvirtojo, penktojo ir šeštojo skirsnių normomis.

Jeigu konkretus ES reglamentas nustato šalių teisę kreiptis į teismą dėl ES valstybių narių teismų sprendimų pripažinimo, prašymai Lietuvoje nagrinėjami CPK 818 straipsnyje nustatyta tvarka. Pažymėtina, jog tokie prašymai turi būti surašyti nacionaline kalba, jų formai ir turiniui keliami CPK numatyti reikalavimai, prašymai paduodami Lietuvos apeliaciniam teismui, kurio vienas teisėjas turi atitinkamą prašymą išnagrinėti⁶⁷.

Esminis momentas, sprendžiant kitos ES valstybės narės teismo sprendimo, patenkančio į atitinkamo ES reglamento reguliavimo sritį, pripažinimo ir vykdymo klausimas yra tas, jog nutartyje, kuria sprendimą leista vykdyti, turi būti pažymėta, kad ES valstybės narės teismo sprendimą leista vykdyti netikrinant, ar egzistuoja ES reglamentuose nurodyti pagrindai atsisakyti pripažinti ES valstybės narės teismo sprendimą. Tokiu būdu realiai įgyvendinamas pasitikėjimas kitos valstybės narės priimtu teismo sprendimu ir abipusio pripažinimo bei pasitikėjimo principas, apie kurį buvo užsiminta Tamperės programoje⁶⁸ ir kuris tapo pagrindiniu ES valstybių narių bendradarbiavimo principu Hagos programoje⁶⁹. Tačiau šiuo atveju vykdomasis raštas išduodamas tik po to, kai pasibaigia šios nutarties apskundimo terminas, numatytas konkrečiame reglamente. Tai apsaugo kitos ginčo šalies interesus, be to, sudaro sąlygas apriboti galimybes pripažinti ir vykdyti sprendimą, kuris priimtas pažeidžiant atitinkamame reglamente įtvirtintas taisykles.⁷⁰

⁶⁷ Apeliacinė instancija skundus taip pat nagrinėja Lietuvos apeliacinis teismas – trijų teisėjų kolegija, kurioje negali būti prašymą nagrinėjusio teisėjo. Teismo nutartis gali būti skundžiama kasacine tvarka (CPK 818 straipsnio 6 dalis).

⁶⁸ 1999 m. priimtas Tamperės Europos Vadovų Tarybos dokumentas, skirtas bendradarbiavimo teisingumo ir vidaus reikalų klausimams. Tamperėje aptarę imigracijos ir prieglobsčio politiką, ES valstybių vadovai nutarė sukurti integruotą Europos prieglobsčio sistemą bei kovoti su nusikalstamumu, kuriant Europos teisinę bei teisingumo erdvę. // http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/019-11222-275-10-40-902-20061002STO11221-2006-02-10-2006/default_lt.htm

⁶⁹ Tamperės programą 2004 m. lapkritį pakeitusi Hagos programa apima 2005-2010 m. Joje numatomas glaudesnis bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus reikalų srityje, o taip pat bendros imigracijos ir prieglobsčio politikos sukūrimas. Nuo Tamperės programos priėmimo daug pasiekta įtvirtinant sprendimų abipusio pripažinimo principą, derinant teisės aktus, įkurtas Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose (EJN). // http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/019-11222-275-10-40-902-20061002STO11221-2006-02-10-2006/default_lt.htm

⁷⁰ Pavyzdžiui, vadovaujantis Briuselio IIA reglamentu priimtas sprendimas dėl santuokos nutraukimo ir vaikų išlaikymo Vokietijoje, dėl kurio pripažinimo ir vykdymo prašymas pateiktas Lietuvos apeliaciniam teismui. Šis teismas priima nutartį, jog sprendimas gali būti vykdomas Lietuvoje. Tačiau atsakovas pateikia skundą, nurodydamas, jog jis apie

Sprendžiant kitos valstybės narės teismo sprendimo pripažinimo ir vykdymo klausimą, svarbi CPK 818 straipsnio 6 dalies norma, neleidžianti Lietuvos apeliacinio teismo trijų teisėjų kolegijai grąžinti bylą nagrinėti iš naujo šio straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka. Kolegija privalo priimti sprendimą. Taip ne tik veiksmingai įgyvendinamas proceso koncentruotumo, ekonomiškumo principas, tačiau ir sudaromos realios galimybės per įmanomai trumpiausius terminus ir nevilkinant išspręsti vadovaujantis Briuselio IIa Reglamentu kitoje valstybėje narėje priimto teismo sprendimo pripažinimo bei vykdymo klausimą.

Įstatymas taip pat detalizuoja, kaip reikia spręsti klausimus, susijusius su valstybės narės teismo sprendimo vykdymo praktiniais nurodymais bei išplečia LR CPK numatytų pagrindų, kai reikia Vaiko teisių apsaugos tarnybos išvados, pagrindų sąrašą. Tikslus šių santykių reglamentavimas bei aiškios vykdymo taisyklės leidžia tinkamai vykdyti atitinkamus sprendimus. Įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad tais atvejais, jei valstybės narės teismo sprendime dėl bendravimo teisių nėra reikalingų nurodymų arba jų nepakanka, vykdymo veiksmus atliekantis antstolis kreipiasi su pareiškimu į vykdymo vietos apylinkės teismą dėl praktinių nurodymų dėl naudojimosi bendravimo teisėmis. Atitinkamas Lietuvos miesto ar rajono apylinkės teismas per septynias dienas nuo pareiškimo gavimo dienos jį privalo išnagrinėti ir priimti nutartį, kurioje, atsižvelgdamas į Briuselio IIa Reglamento tikslus bei uždavinius, turėtų pateikti prašomus praktinius nurodymus. Šiuo atveju teismas turėtų išklausti ir vaiką, kuris sugeba išreikšti savo nuomonę, dėl bendravimo teisių pobūdžio, apimties ir pan. Taip būtų užtikrintas Briuselio IIa Reglamento nuostatų, susijusių su būtinumu išklausti vaiko nuomonę, įgyvendinimas atitinkamo teismo sprendimo vykdymo proceso metu. Visais atvejais nagrinėjant antstolio pareiškimą, apylinkės teismas turėtų pareikalauti vaiko teisių apsaugos institucijos išvados (Įstatymo 4 straipsnio 4 dalis), tačiau pati išvada teikiama jau vadovaujantis LR CPK normomis.

Pažymėtina, jog dėl teismo nutarties, kurioje išdėstyti praktiniai nurodymai dėl naudojimosi bendravimo teisėmis, gali būti duodamas atskirasis skundas. Pagal bendras teisingumo taisykles jis paduodamas atitinkamam apygardos teismui. Apeliacinės instancijos teismo nutartis dėl praktinių nurodymų, priimta išnagrinėjus atskirąjį skundą, kasacine tvarka neskundžiama.

Apibendrinant Briuselio IIa Reglamentą ir jo santykį su Lietuvos civiliniu procesu, pasakytina, jog tarp jų yra tiesioginis ryšys, kurio buvimas sudaro galimybes užtikrinti vadovaujantis Briuselio IIa Reglamentu priimtų sprendimų pripažinimą bei vykdymą realiai

santuokos nutraukimo bylos nagrinėjimą nebuvo informuotas, t.y. pažeisti esminiai Briuselio IIa reglamente įtvirtinti reikalavimai. Šiuo atveju Lietuvos apeliacinio teismo trijų teisėjų kolegija turėtų panaikinti pirmos instancijos teismo nutartį ir priimti sprendimą, jog Vokietijos teismo sprendimas negali būti pripažįstamas ir vykdomas Lietuvoje.

įgyvendinti vadovaujantis atitinkamomis CPK bei Įstatymo normomis. Pažymėtina, jog sprendžiant atitinkamus klausimus pagal Briuselio IIA Reglamentą, kai kuriais atvejais būtina vadovautis nacionaliniais įstatymais⁷¹. Jau priėmus sprendimą atitinkamoje valstybėje narėje jis kitoje valstybėje narėje pripažįstamas ir vykdomas laikantis atitinkamų nacionalinių taisyklių bei atsižvelgiant į Briuselio IIA Reglamento nuostatas⁷². Todėl teigtina, jog Briuselio IIA Reglamentas bei jo taikymas tiesiogiai įtakoja Lietuvos civilinį procesą.

Svarbu ir tai, jog LR CPK 818 straipsnis atsirado būtent įgyvendinant Briuselio II Reglamentą bei kitus ES teisės aktus. Tačiau visiškai neaišku, kodėl priimant atitinkamą LR CPK pakeitimą, kaip įgyvendinamas teisės aktas nebuvo nurodytas Briuselio IIA Reglamentas. Tai laikytina akivaizdžiu teisėkūros trūkumu, nes atitinkamuose kodeksuose, įstatymuose bei kituose teisės aktuose turi būti nurodyti *visi* įgyvendinami ES teisės aktai. Analogiškas trūkumas yra ir Įstatyme, kuriame taip pat nenurodyta, kokie ES teisės aktai įgyvendinami. Galbūt įstatymų leidėjas manė, jog įgyvendinamo ES teisės akto nurodymas pavadinime savaime reiškia ir nuorodą į tokius atvejais būtiną teisės akto priedą, kuriame nurodomi įgyvendinami ES teisės aktai? Greičiausiai tokia ir buvo įstatymų leidėjo logika. Tačiau bet kokių atveju įgyvendinamų ES teisės aktų sąrašas turi būti pateikiamas atitinkamo nacionalinio įstatymo priede.⁷³

Pažymėtina, jog kadangi Briuselio IIA Reglamentas yra tiesioginio taikymo ES teisės aktas, jis daro tiesioginį poveikį bet kurios ES valstybės narės teisei, o šiuo atveju – jos civiliniam procesui., t.y. nustato bylų jurisdikciją, kai kurių pareiškimų nagrinėjimo tvarką, terminus ir kt. Svarbu tai, jog atitinkamas Lietuvos teismas visais atvejais privalo remtis ne tik LR CPK normomis, bet ir Briuselio IIA Reglamento nuostatomis, be to, jis gali naudotis atitinkamomis susižinojimo su kitų ES valstybių narių teismais galimybėmis.

Apibendrinant Briuselio IIA Reglamento įtaką Lietuvos civiliniam procesui negalima neįvertinti ir priemonių, kuriomis šis ES teisės aktas įgyvendintas Lietuvoje. Pažymėtina, jog įstatymų leidėjas pasirinko specifinį Briuselio IIA Reglamento įgyvendinimo kelią, t.y. priėmė Įstatymą, o ne atitinkamomis normomis papildė LR CPK. Manytina, jog toks ES teisės akto įgyvendinimo kelias neatitinka teisėkūros kaip vientiso, sistemiško proceso, privalančio užtikrinti kuo paprastesnį ir aiškesnį teisės aktų taikymą, tikslų. Teigtina, jog Briuselio IIA Reglamento

⁷¹ Jau pirmiau minėta, kad, pavyzdžiui, teismo šaukimo įteikimas bus organizuojamas pagal nacionalinę teisę, nors Lietuvos teismas spręs bylą, kuriai taikomas Briuselio IIA reglamentas.

⁷² Tokiu atveju ypatingai svarbios bus Briuselio IIA reglamento nuostatos, kuriose įtvirtinti sprendimų nepripažinimo pagrindai.

⁷³ 1995 m. gegužės 2 d. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų norminių teisės aktų rengimo tvarkos įstatymo Nr. I-872 12¹ straipsnio 2 dalyje numatyta, kad Europos Sąjungos teisės aktai nurodomi įstatymo priede, o įstatymo pradžioje, nurodant jo paskirtį ir kitas bendrąsias nuostatas, kartu daroma nuoroda į įstatymo priedą. // Valstybės žinios. 1995, Nr. 41-991.

įgyvendinimui pasirinkus kitą kelią, t.y. atitinkamomis nuostatomis papildžius LR CPK, būtų išvengta teisinės painiavos bei eliminuotos galimos Įstatymo ir LR CPK taikymo problemos.

Analogiška teisėkūros proceso problema susijusi ir su Lietuvos centrinių institucijų kompetencijos įtvirtinimo problema. Jau minėta, kad Socialinės apsaugos ir darbo ministerija dalį jai priskirtų funkcijų Įsakymu perleido Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai. Toks teisinis reguliavimas tikrai nepadedą tinkamai ir veiksmingai įgyvendinti Briuselio Ila Reglamente tikslus, sukuria nacionalinių teisės aktų taikymo painiavą ir neaiškumą. Manytina, jog ši situacija taip pat turėtų būti sprendžiama atitinkamai papildant Įstatymą ir jame nurodant, kokias funkcijas kaip centrinė institucija įgyvendina Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba.

Kaip specifinė galima Briuselio Ila Reglamente taikymo problema paminėtinas ir su vaiko gyvenamąja vieta susijusių sąvokų turinio klausimas. Lietuvos teisės aktuose įtvirtinta bendra taisyklė, kad vaiko gyvenamoji vieta nustatoma su tėvais ar vienu iš tėvų⁷⁴. Tuo tarpu Briuselio Ila Reglamente nurodoma, jog tėvams (vienam iš jų) suteikiamos globos teisės. Kyla pagrįstas klausimas, ar nuolatinės gyvenamosios vietos nustatymas ir globos teisių suteikimas yra analogiškos teisinės konstrukcijos, turinčios tapatų turinį. Vertinant sistemiškai, galima teigti, jog šios sąvokos jei ir netapačios, tai labai panašios, tačiau būtų racionaliau, jeigu analogiškiems dalykams įvardinti būtų naudojamos vienodos sąvokos. Kadangi mažai tikėtina, jog dėl šios problemos bus keičiamas Civilinis kodeksas, matyt teks laukti, kol šių sąvokų turinį išaiškins Lietuvos teismai arba Europos Teisingumo Teismas.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.14 straipsnyje numatyta, kad nepilnamečių fizinių asmenų nuolatine gyvenamąja vieta laikoma jų tėvų ar globėjų (rūpintojų) nuolatinė gyvenamoji vieta.

IŠVADOS

Atlikus Briuselio IIA Reglamento normų, taip pat LR CPK bei Įstatymo nuostatų analizę, išnagrinėjus galimus teorinius bei galimus praktinius Briuselio IIA Reglamento taikymo aspektus, galima jo įtaką Lietuvos civiliniam procesui, galima daryti tokias išvadas:

1. Pagrindinės Briuselio IIA Reglamento priėmimo priežastys buvo susiję su Briuselio II Reglamento praktinio taikymo metu identifikuotų problemų eliminavimu. Europos Sąjungos institucijoms reikėjo suvienodinti santuokoje ir nesusituokusiems asmenims gimusių vaikų teisių į šeimos ryšių, bendravimo su tėvais efektyvaus užtikrinimo kitoje valstybėje narėje klausimus, tokiu būdu išvengiant galimų priekaištų dėl vaikų diskriminavimo. Taip pat buvo būtina spręsti vaikų grobimo civilinių aspektų klausimą, teismų ir kitų kompetentingų institucijų bendradarbiavimo klausimus ES lygmenyje, kurie Briuselio II Reglamente nebuvo išspręsti. Briuselio IIA Reglamentu buvo siekiama aiškiai apibrėžti galimus teismų sprendimų nepripažinimo kitoje valstybėje narėje pagrindus ir numatyti, jog sprendimai gali būti nepripažįstami tik išimtiniais atvejais. Briuselio IIA Reglamentas taip pat skirtas jurisdikcijos bei teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo klausimų reglamentavimui siekiant užtikrinti, kad ES valstybėse narėse būtų kuo mažiau biurokratinių kliūčių įsiteisėjusių sprendimų veiksmingam vykdymui.

2. Briuselio IIA Reglamento tikslai yra įvairialypiai. Kaip vienas iš prioritetinių tikslų paminėtinas Europos Sąjungos institucijų siekis užtikrinti lygybę visiems vaikams, šį dokumentą taikant visiems teismų sprendimams dėl tėvų pareigų, įskaitant vaiko apsaugos priemones, neatsižvelgiant į ryšį su santuokos byla. Briuselio II Reglamente nebuvo sureguliuoti vaikų civilinio pobūdžio grobimo atvejais, kaip reikšmingas Briuselio IIA Reglamento tikslas buvo poreikis apibrėžti kompetentingų institucijų teises bei galimybes tokiais atvejais. Kadangi tėvų pareigų taisyklių taikymas dažnai iškyla santuokos bylų kontekste, tikslingiau turėti vieną bendrą teisinį dokumentą santuokos nutraukimo ir tėvų pareigų byloms. Rengiant ir priimant šį dokumentą, buvo siekiama sukurti maksimaliai išsamų ir detalių teisės aktą, kuris sistemiškai ir kompleksiškai reglamentuotų visus klausimus, susijusius su konkrečių jame nurodytų bylų jurisdikcija, sprendimų pripažinimu bei vykdymu, atitinkamu skirtingų valstybių narių institucijų bendradarbiavimu ir pan., t.y. juo siekta eliminuoti Briuselio II Reglamento taikymo metu identifikuotas problemas (įskaitant, bet neapsiribojant santuokoje ir nesusituokusiems asmenims gimusių vaikų teisinio statuso suvienodinimą).

3. Briuselio IIA Reglamento taikymo sritis - dviejų kategorijų bet kokio pobūdžio teismo civilinėms bylos, susijusios su santuokos nutraukimu, gyvenimu skyrium (separacija) ar santuokos

pripažinimu negaliojančia ir tėvų pareigų skyrimu, naudojimusi jomis, perdavimu, apribojimu ar atėmimu. Briuselio IIa Reglamentas netaikomas tėvystės nustatymo, vardo bei pavardės suteikimo vaikui, vaiko išlaikymo bei kituose ginčiuose.

4. Briuselio IIa Reglamento 3-15 straipsniuose išdėstytos jurisdikcijos taisyklės aiškiai reglamentuoja visą jurisdikcijos pagrindų sistemą, kuria remiantis galima nustatyti, kokios valstybės teismas kompetentingas nagrinėti konkrečias bylas. Sprendžiant santuokos nutraukimo bylas pagrindinis jurisdikcijos nustatymo principas – abiejų sutuoktinių nuolatinė gyvenamoji vieta arba, tam tikrais atvejais, vieno iš sutuoktinių nuolatinė gyvenamoji vieta. Bylose, susijusiose su tėvų pareigomis vaikams, tinkamiausias teismas byloms spręsti, yra atitinkamas vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos teismas.

5. Briuselio IIa Reglamento 21 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad valstybėje narėje priimtas teismo sprendimas pripažįstamas kitose valstybėse narėse netaikant jokių specialių procedūrų. Ši nuostata reiškia principinę poziciją, jog kitos valstybės narės sprendimui nėra taikoma jokia speciali jo pripažinimo procedūra. Vadinasi, Briuselio IIa Reglamentas įtvirtina ir automatinį užsienio valstybių teismų sprendimų pripažinimo būdą *ipso jure*, kai faktiškai galiojantis priėmimo valstybėje teismo sprendimas automatiškai, be specialių pripažinimo procedūrų, pripažįstamas ir vykdomas kitose valstybėse narėse.

6. Briuselio IIa Reglamente pateikiamas ribotas ir baigtinis pagrindų, kuriais remiantis vykdančiosios valstybės teismas gali atsisakyti kitoje valstybėje priimtą sprendimą paskelbti vykdytinu, sąrašas. Tuo siekiama, kad minimizuoti galimus atsisakymo vykdyti sprendimus kitoje valstybėje narėje atvejus ir tokiu būdu užtikrinti efektyvų valstybių narių priimtų teismo sprendimų vykdymą. Šie pagrindai – vykdančiosios valstybės narės viešosios tvarkos (*ordre public*) pažeidimas, esminių civilinio proceso principų (*audiatur et altera pars*) pažeidimas nagrinėjant bylą ir priimant sprendimą.

7. Briuselio IIa Reglamentas nereikalauja *exequatur* procedūros ir teismo sprendimas vykdytinas netaikant jokių procedūrų tais atvejais, kai tai yra susiję su bendravimo teisėmis ir su vaiko gražinimu po jo pagrobimo. Šiuo atveju sprendimą priėmusios valstybės teismo užpildytas atitinkamo turinio ir formos pažymėjimas yra vykdytinas dokumentas kitoje valstybėje be *exequatur* procedūros.

8. Vienas iš šio Briuselio IIa Reglamento tikslų – sukurti teisinį instrumentą valstybių narių centrinių institucijų ir teismų bendradarbiavimui su tėvų pareigomis susijusiose bylose. Briuselio IIa Reglamentas įpareigoja kiekvieną valstybę narę paskirti bent po vieną centrinę instituciją, kuri turi padėti taikyti šį Briuselio IIa Reglamentą. Lietuvos Respublikoje yra trys centrinės institucijos –

Įstatymu paskirta Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei Įsakymu paskirta Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba. Pripažintina, jog toks centrinės institucijos funkcijų perleidimas ne Įstatymu, o Įsakymu gali sukelti praktinių Briuselio IIA Reglamento įgyvendinimo problemų.

9. Briuselio IIA Reglamentas su tam tikromis pereinamojo laikotarpio išimtimis visas taikomas visose valstybėse narėse nuo 2005 m. kovo 1 d. visose Europos Sąjungos valstybėse narėse, išskyrus Daniją. Briuselio IIA Reglamento 64 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog šio Reglamento nuostatos taikomos tik iškeltoms byloms, dokumentams, tinkamai parengtiems arba užregistruotiems kaip autentiški dokumentai, ir šalių susitarimams, sudarytiems po 2005 m. kovo 1 d. Valstybėse narėse Briuselio IIA Reglamentas įsigaliojo nuo 2004 m. rugpjūčio 1 d.

10. Nuolatinės gyvenamosios vietos principas yra pagrindinis kriterijus, sprendžiant Briuselio IIA Reglamento taikymo asmenų atžvilgiu klausimą.

11. Tarp Briuselio IIA Reglamento ir LR CPK yra tiesioginis ryšys, kurio buvimas sudaro galimybes veiksmingai užtikrinti vadovaujantis Briuselio IIA Reglamentu priimtų sprendimų pripažinimą bei vykdymą realiai įgyvendinti vadovaujantis atitinkamomis CPK bei Įstatymo normomis.

12. Įstatymų leidėjas pasirinko specifinį Briuselio IIA Reglamento įgyvendinimo kelią, t.y. priėmė Įstatymą, o ne atitinkamomis normomis papildė LR CPK. Manytina, jog toks ES teisės akto įgyvendinimo kelias neatitinka teisėkūros kaip vientiso, sistemiško proceso, privalančio užtikrinti kuo paprastesnę ir aiškesnę teisės aktų taikymą, tikslų. Teigtina, jog Briuselio IIA Reglamento įgyvendinimui pasirinkus kitą kelią, t.y. atitinkamomis nuostatomis papildžius LR CPK, būtų išvengta teisinės painiavos bei eliminuotos galimos Įstatymo ir LR CPK taikymo problemos.

13. Analogiška teisėkūros proceso problema susijusi ir su Lietuvos centrinių institucijų kompetencijos įtvirtinimo nacionaliniuose teisės aktuose problema. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija dalį jai priskirtų funkcijų Įsakymu perleido Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai. Toks teisinis reguliavimas tikrai nepadeda tinkamai ir veiksmingai įgyvendinti Briuselio IIA Reglamento tikslus, sukuria nacionalinių teisės aktų taikymo painiavą ir neaiškumą. Manytina, jog ši situacija taip pat turėtų būti sprendžiama atitinkamai papildant Įstatymą ir jame nurodant, kokias funkcijas kaip centrinė institucija įgyvendina Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba.

14. Kaip specifinė galima Briuselio IIA Reglamento taikymo problema paminėtinas ir su vaiko gyvenamąja vieta susijusių sąvokų turinio klausimas. Lietuvos teisės aktuose įtvirtinta bendra taisyklė, kad vaiko gyvenamoji vieta nustatoma su tėvais ar vienu iš tėvų. Tuo tarpu Briuselio IIA Reglamente nurodoma, jog tėvams (vienam iš jų) suteikiamos globos teisės. Kyla pagrįstas

klausimas, ar nuolatinės gyvenamosios vietos nustatymas ir globos teisių suteikimas yra analogiškos teisinės konstrukcijos, turinčios tapatų turinį. Vertinant sistemiškai, galima teigti, jog šios sąvokos jei ir netapačios, tai labai panašios, tačiau būtų racionaliau, jeigu analogiškiems dalykams įvardinti būtų naudojamos vienodos sąvokos. Kadangi mažai tikėtina, jog dėl šios problemos bus keičiamas Civilinis kodeksas, matyt teks laukti, kol šių sąvokų turinį išaiškins Lietuvos teismai arba Europos Teisingumo Teismas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai aktai

1. 1968 m. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=45068&p_query=d%EBI%20juris dikiijos%20ir%20teism%F8%20sprendim%F8%20civilin%EBse%20ir%20komercin%EBse %20bylose%20vykdymo&p_tr2=2
2. Convention of 1 June 1970 on the Recognition of Divorces and Legal Separations // http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=80
3. Europos konvencija „Dėl sprendimų, susijusių su vaikų globa, pripažinimo ir vykdymo bei globos atnaujinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 126-5732
4. Europos Bendrijų Komisijos pasiūlymas (2006/0135 (CNS)) dėl Tarybos reglamento, iš dalies keičiančio Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir nustatanti taikytinos teisės taisyklės bylose, susijusiose su santuoka // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=50897&p_query=&p_tr2=2
5. 1958 m. balandžio 15 d. Hagos konvencija dėl sprendimų, susijusių su vaikų išlaikymo prievolėmis, pripažinimo ir vykdymo // http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=38
6. 1965 m. lapkričio 15 d. Hagos konvencija dėl įvaikinimo bylų teismo priklausymo, įvaikinimui taikytinos teisės ir įvaikinimo sprendimų pripažinimo // http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=75
7. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas : patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII – 1864 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262
8. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas: patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX – 743 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36 – 1340
9. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, įgyvendinimo. // Valstybės žinios. 2005, Nr. 58-2004
10. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 805/2004, sukuriančio neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą, įgyvendinimo. // Valstybės žinios. 2005, Nr. 58-2005

11. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų norminių teisės aktų rengimo tvarkos įstatymas Nr. I-872 // Valstybės žinios. 1995, Nr. 41-991
12. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrės įsakymas Nr. A1-87 „Dėl įgaliojimų suteikimo vykdyti centrinėms institucijoms priskirtas funkcijas vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos srityje pagal tarptautines konvencijas“// Valstybės žinios. 2006, Nr. 37-1322
13. Konvencija „Dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 91(1)-4125
14. Konvencija „Dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 51-1932
15. Konvencija „Dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 75-2640
16. 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo (EB) Nr. 1347/2000, // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=25046&p_query=&p_tr2=2
17. 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000(EB) Nr. 2201/2003, // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=44241&p_query=&p_tr2=2
18. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 2000 m. gruodžio 22 d. dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=40948&p_query=&p_tr2=2
19. Tarybos sprendimas, priimtas 2001 m. gegužės 28 d., sukuriantis Europos teisminio bendradarbiavimo tinklą civilinėse ir komercinėse bylose (2001/470/EB) // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=40733&p_query=&p_tr2=2

Specialioji literatūra ir elektroniniai šaltiniai

20. 2002 m. gegužės 3 d. Europos Komisijos pasiūlymas dėl Briuselio II Reglamento ir Reglamento (EB) Nr. 44/2001 pakeitimo. // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52002PC0222>

21. Europos teisminis atlasas civilinėse bylose // http://www.europa.eu.int/comm/justice_home/judicialatlascivil
22. Europos Parlamentas „Nuo Tamberės iki Hagos: kiek pažengta laisvės, saugumo ir teisingumo srityje?“ // http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/019-11222-275-10-40-902-20061002STO11221-2006-02-10-2006/default_lt.htm
23. Gumuliauskienė L. „Lietuvos teismų sprendimų pripažinimo užsienio valstybėse aspektai“ // Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. Mokslo darbai 69 (61), 2005
24. Geimer R. Internationales Zivilprozessrecht. Koln: O.Schmidt, 2001
25. 1980 m. Hagos konvencijos taikymo praktiką // http://www.hcch.net/index_en.php
26. Kontrauskas R. „Lis (alibi) pendens: Kitoje Europos Sąjungos valstybėje nagrinėjama tapataus ar susijusio ieškinio (civilinės bylos) įtaka Lietuvos teismo procesui“ // Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. Mokslo darbai. Nr. 69 (61), 2005
27. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2005. T 2
28. Linke H. Internationales Zivilprozessrecht. Koln: O.Schmidt, 2001
29. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitija, 2002
30. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. T. 1. Vilnius: Justitija, 2004
31. Praktinis vadovas, kaip taikyti naująjį Briuselio II Reglamentą. Europos Bendrijos, 2005
32. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2006
33. Tatham A. Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999
34. 1959 m. Vaiko teisių deklaracija// Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000
35. Демичев. А „Универсальная модель системы принципов исполнительного права“ // Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai. Vilnius. 2006, P. 350 – 360
36. Нешатаева Т.Н. „Международное частное право и международный гражданский процес: Учебник в трех частях“. Москва, 2004

Teismų praktika

37. Europos Teisingumo Teismo bylos: EuGH 28.03.2000 Rs C-7/98 Krombach/Bamberski, EuGHE 2000 I 1953, EuGH 6.6.2000 Rs C-80/00 Italien Lester/WECO Polstermobilier GmbH&Co, EuGHE 2002 I 4995

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo CBS teisėjų kolegijos 1999 m. birželio 28 d. nutartis c.b. *M. Jankauskas v. Teismo antstolių kontora prie Kauno apylinkės teismo*, Nr. 3K-3-348/1999, kat. 37
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo CBS teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 10 d. nutartis c.b. *B. Kislovska v. A. Ksendzova*, Nr. 3K-3-1043/2003, kat. 25.8.2

SANTRAUKA

Magistro darbe „Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, ir jo įtaka Lietuvos civiliniam procesui“ nagrinėjamos šio ES teisės akto priėmimo priežastys, tikslai, taikymo sritis bei jo įtaka Lietuvos civiliniam procesui.

Analizuojamas ES valstybių narių teismų jurisdikcijos nustatymo reglamentavimas, taip pat teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo taisyklės. Aptariami atvejai, kuomet teismų sprendimai pripažįstami bei vykdomi be *exequatur* procedūros. Dėmesys skiriamas ir centrinių institucijų bendradarbiavimo klausimų analizei.

Darbe nagrinėjamos Briuselio IIa Reglamento galiojimo laike, erdvėje ir asmenų atžvilgiu problemos, kadangi jų tinkamai neįvertinus galimi netinkami šio ES teisės akto taikymo atvejai. Pabrėžiama, jog Briuselio IIa Reglamento netaikomas Danijai.

Analizuojama Briuselio IIa Reglamento įtaka Lietuvos civiliniam procesui, akcentuojant, jog Briuselio IIa Reglamentas sudaro realias galimybes tam tikrus ES valstybių narių teismų sprendimus pripažinti vykdytiniais ir juos vykdyti Lietuvoje be *exequatur* procedūros. Aptariamas Briuselio IIa Reglamento ir LR CPK juridinės galios klausimas.

SUMMARY

In Master's thesis "The Council Regulation (EC) No. 2201/2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement judgments in matrimonial matters and the matters of paternal responsibilities, repealing Regulation (EC) No. 1347/2000, and its influence to Lithuanian civil procedure" the reasons of the enactment of this EU legal act, its purposes, the scope of regulation and its influence to Lithuanian civil procedure is analyzed.

The reglamentation of jurisdiction of EU member states courts, as well as the rules of the courts decisions recognition and enforcement are analyzed. Specified issues, when the courts' decisions are recognized and enforced without *exequatur* procedure. Some attention is put on the analysis of the cooperation of the central institutions.

In the thesis the problems of the application of the Regulation to the persons, its validity in time and space are analyzed, because the ascertainment of these questions is important for proper application of this Regulation. It is emphasized, that the Regulation is not applied to Denmark.

The influence of Brussels' Ibis Regulation to Lithuanian civil procedure is analyzed, emphasizing that Brussels' Ibis Regulation constitute real opportunities some EU members states decisions recognize and enforce in Lithuania without *exequatur* procedure. The question of legal power of Brussels' Ibis Regulation and Lithuanian code of the civil procedure is analyzed.